

บทที่ 2

พัฒนาการของฟิกฮ์ในปัตตานีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน(ค.ศ.1450-ค.ศ.2008)

2.1 พัฒนาการของวิชาการฟิกฮ์ในยุคต่างๆ

2.2 พัฒนาการของวิชาการฟิกฮ์ในปัตตานี

2.2.1 วิชาการฟิกฮ์ในยุคก่อนรัชศกดาอุด อัลพะฎอนีย์(ค.ศ. 1450-1800)

2.2.2 วิชาการฟิกฮ์ในยุคของรัชศกดาอุด อัลพะฎอนีย์ (ค.ศ.1800-1920)

2.2.3 วิชาการฟิกฮ์ในยุคหลังรัชศกดาอุด อัลพะฎอนีย์จนถึงปัจจุบัน(ค.ศ.1920-2008)

2.1 พัฒนาการของวิชาการฟิกฮ์ในยุคต่างๆ

บทบัญญัติหรือกฎหมายของแต่ละประชาชาตินั้นย่อมมีการพัฒนาตามสภาพปัญหาและความต้องการของสังคมนั้นๆ จะเห็นได้จากบทบัญญัติ ของท่านเราะฮ์ลุส แต่ละท่านแตกต่างกัน เริ่มตั้งแต่อาดัม(อะลัยฮิสลาม) จนถึงท่านนบีมุหัมมัด ﷺ

ลักษณะพิเศษของบทบัญญัติที่ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้รับประทานจากอัลลอฮ์ ที่ทรงบัญญัติให้เป็นกรอบการดำเนินชีวิตแก่ประชาชาติของท่านคือ มีความยืดหยุ่นเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชาตินี้ ซึ่งสอดคล้องกับনীท่านสุดท้ายที่เป็นคำสอนสำหรับมนุษยชาติจนถึงวันกิยามะฮ์ อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสในอัลกุรอานว่า

﴿ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ

النَّبِيِّينَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾ (40 :)

ความว่า “ มุหัมมัดมิได้เป็นบิดาของผู้ใดในหมู่บุรุษของพวกเขา แต่เป็นเราะฮ์ลุสของอัลลอฮ์ และท่านสุดท้ายแห่งบรรดาศาสนทูต และอัลลอฮ์นั้นทรงรอบรู้ทุกสิ่ง” (อัลอะหฺซาบ : 40)

และอัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสอีกว่า

﴿ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ

(28 :) ﴿ ۲۸ ﴾ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

ความว่า “ และเรามีได้ส่งเจ้ามาเพื่ออื่นใด เว้นแต่เป็นผู้แจ้งข่าวดี และเป็นผู้ตักเตือนแก่มนุษย์ทั้งหลายแต่ว่ามนุษย์ส่วนมากไม่ทราบ”

(สะบะฮฺ : 28)

จากอายะฮฺดังกล่าวแสดงว่า นบีมุหัมมัด ﷺ นั้นเป็นศาสนทูตท่านสุดท้าย และถูกส่งมาเพื่อมนุษยชาติจนถึงวันกิยามะฮฺ

ด้วยเหตุผลดังกล่าว บทบัญญัติหรือฟีกฮฺจึงมีพัฒนาการตามยุค และสภาพ ความต้องการของสังคม โดยอยู่ในกรอบของอัลกุรอานและสุนนะฮฺ ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

พัฒนาการของฟีกฮฺนั้นมี 4 ยุคด้วยกันคือ

ยุคที่ 1 การพัฒนาการของฟีกฮฺในยุคแรก

ยุคแรกเป็นยุคของท่านเราะฮฺฎูล ﷺ เริ่มตั้งแต่ท่านเราะฮฺฎูล ﷺ ถูกแต่งตั้งเป็นศาสนทูตถึงการสู่เมตตาของอัลลอฮฺ ﷻ นับเวลารวม 23 ปีโดยประมาณ ซึ่งถือว่าเป็นยุคที่สำคัญที่สุดของฟีกฮฺ ทั้งนี้เพราะการกำหนดหลักการ หลักเกณฑ์และบทบัญญัติต่างๆ ในยุคนี้ มีความสมบูรณ์ที่สุด และถือเป็นยุคที่ได้สิ้นสุดการกำหนดบทบัญญัติต่างๆ ดังที่อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ

لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا ﴾ (3 :) ﴿ ۳ ﴾

ความว่า “ วันนี้ข้า(อัลลอฮฺ) ได้ให้ความสมบูรณ์แก่พวกเจ้าแล้ว ซึ่งศาสนาของพวกเจ้า และข้าได้ให้ความเพียบพร้อมแก่พวกเจ้า ครบถ้วนแล้วซึ่งความกรุณาเมตตาของข้าและข้าได้เลือกอิสลาม ให้เป็นศาสนาแก่พวกเจ้าแล้ว” (อัลมาอิดะฮฺ : 3)

จากอายะฮฺข้างต้นแสดงให้เห็นว่า บทบัญญัติต่างๆ ของอิสลามนั้น อัลลอฮฺ ﷻ ได้ทรงกำหนดไว้อย่างสมบูรณ์แล้ว

กฎหมายอิสลามในยุคนี้มี ที่มา 2 แหล่ง คือ อัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านเราะสูล ﷺ

เมื่อมีเหตุการณ์ใหม่ๆ หรือคำถามที่จะต้องใช้อรรถกฎหมายตัดสิน ท่านเราะสูล ﷺ จะรอวะฮูจากอัลลอฮ์ ﷻ หากได้รับวะฮูท่านเราะสูลจะตอบตามวะฮู แต่ถ้าหากมิได้รับวะฮูก็หมายความว่า อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงอนุญาตให้ท่านเราะสูลเป็นผู้ชี้ขาด และแน่นอนท่านจะไม่ตัดสินตามอารมณ์ บางครั้งท่านจะใช้การอิจญ์ติฮาดหรือการวิเคราะห์ วินิจฉัย จากนั้นก็จะทำการชี้ขาด เมื่อเป็นเช่นนี้อัลลอฮ์ ﷻ จะไม่ทรงรับ เว้นแต่ การอิจญ์ติฮาด ที่ถูกต้องเท่านั้น ในการวิเคราะห์วินิจฉัยนั้นท่านจะอาศัยความเข้าใจที่ลึกซึ้งในบทบัญญัติของอัลลอฮ์พร้อมทั้งคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม และบางครั้งท่านได้ปรึกษาหารือกับบรรดาเศาะหาบะฮ์อีกด้วย ดังนั้นจึงมั่นใจได้ว่า บทบัญญัติที่มีในสมัยของท่านเราะสูล ﷺ นั้นทั้งหมดมาจากการที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงประทานอัลกุรอานลงมาสู่เราะสูล ﷺ โดยทางตรงหรือทางอ้อม โดยการวิเคราะห์วินิจฉัยของท่านเราะสูล ﷺ แล้วอัลลอฮ์ ﷻ ทรงยอมรับการวินิจฉัยดังกล่าว (อิสมาแอล อาลี, 2545 : 18-19)

พื้นฐานของฟิกฮ์ในยุคนี้

เราะสูลแต่ละท่าน ได้ถูกส่งมายังเผ่าพันธุ์หรือประชาชาติของแต่ละท่าน และจะทำหน้าที่ภายในช่วงเวลาที่ได้กำหนดไว้เท่านั้น ต่างกับบนบีมูหัมหมัด ﷺ ซึ่งเป็นเราะสูลท่านสุดท้าย และถูกส่งมาเพื่อมวลมนุษย์ทั้งหลาย ขณะเดียวกันคำสั่งสอน กฎเกณฑ์ และกฎหมายต่างๆ จะตั้งอยู่บนหลักการที่เหมาะสมกับทุกสถานการณ์ การกำหนดบทบัญญัติโดยรวมในยุคของท่านเราะสูล ﷻ จะคำนึงถึงลักษณะต่างๆดังต่อไปนี้

1) มีความเรียบง่ายและไม่สร้างความยุ่งยาก ( )

การปฏิบัติตามที่เรียบง่ายและไม่สร้างความยุ่งยากนั้น นับว่าเป็นพื้นฐานของการกำหนดบทบัญญัติของอิสลาม ดังที่ปรากฏในหลายๆ โองการของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ทรงประทาน พระองค์ได้ทรงปฏิเสธการบังคับและความยากลำบากในการปฏิบัติ ดังเช่นตัวอย่างในโองการต่อไปนี้ เช่น

286: ﴿ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴾

ความว่า “ อัลลอฮ์จะไม่ทรงบังคับชีวิตหนึ่งชีวิตใด นอกจากตามความสามารถของชีวิตนั้นเท่านั้น” (อัลบะเกาะเราะฮ์: 286)

พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَئِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ
وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٦﴾ ﴾

ความว่า “ อัลลอฮ์นั้นไม่ทรงประสงค์เพื่อจะให้มี ความลำบากใดๆ แก่พวกเจ้า แต่ทว่าทรงประสงค์ที่จะให้พวกเจ้าสะอาด และเพื่อให้ความกรุณาเมตตาของพระองค์ครบถ้วนแก่พวกเจ้า เพื่อว่าพวกเจ้าจักขอบคุณ ” (อัลมาอิดะฮ์ : 6)

พระองค์ได้ตรัสว่า

﴿ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ﴾ (78 :) ﴿٧٨﴾

ความว่า “ และพระองค์มิได้ทรงทำให้เป็นการลำบากแก่พวกเจ้าในเรื่องของศาสนา ” (อัลฮัจญ์ : 78)

และพระองค์ได้ตรัสอีกว่า

﴿ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ ﴾ (185:) ﴿١٨٥﴾

ความว่า “ อัลลอฮ์ทรงประสงค์ให้มีความสะดวกแก่พวกเจ้า และไม่ทรงประสงค์ให้มีความลำบากแก่พวกเจ้า ” (อัลบะเกาะเราะฮ์:185)

ท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าวว่า

))

(39 :) ((

ความว่า “ แท้จริงศาสนาเป็นความง่ายดายและผู้ใดผู้หนึ่งจะไม่ตั้งเครียดกับศานานอกจากศานาจะต้องพิชิตเขา คั้งนั้นพวก

ท่านพึงประพฤติแต่สิ่งที่ถูกต้องพวกท่านพึงประพฤติแต่สิ่งใดที่
เคียงความสมบูรณ์ พวกท่านพึงแข็งขำดี” (al-Bukhari, n.d.:39)

และท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าว แก่มุอ์ซและอบูมุซาอัลอัซฮารีษ์ช่วงเวลาที่จะ
ส่งไปเยเมนว่า

(6124:) (( ))

ความว่า “จงทำให้เกิดความเรียบง่าย อย่าทำให้เกิดความยากลำบาก จง
แข็งขำดี และอย่าทำให้เกิดความตื่นตระหนก”(al-Bukhari, n.d.:6124)

จากอายะฮฺและหะดีษดังกล่าวแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า อัลลอฮ์ ﷻ และ
เราะสูล ﷺ ไม่ทรงต้องการให้มีความยากลำบากเกิดขึ้นแก่มวลมนุษย์ และทรงกำหนด
บทบัญญัติที่มวลมนุษย์สามารถปฏิบัติได้เท่านั้น

มีตัวอย่างที่ปรากฏให้เห็นและเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป อีกมากมายที่ยืนยัน
ถึงความเป็นจริงบนพื้นฐานของบทบัญญัติข้อนี้ได้ เช่น การอนุมัติให้ละหมาดก๊อศร(ย่อ)ได้
หากอยู่ในระหว่างการเดินทาง การอนุมัติให้ละเว้นการถือศีลอดได้ หากเป็นผู้ป่วยหรืออยู่
ระหว่างการเดินทาง และการอนุมัติให้รับประทาน ดื่ม หรือ เสพสิ่งต้องห้าม เช่น สุรา เนื้อสุกร
หรืออื่นๆได้ ในภาวะจำเป็น เป็นต้น

2) การผ่อนปรนตามความจำเป็น ( )

บทบัญญัติของอิสลามในยุคนี้มีลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งคือ การกำหนด
บทบัญญัติตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วเท่านั้น คือ เมื่อมีเหตุการณ์ใดๆเกิดขึ้นแล้ว ผู้คนก็จะไป
ถามท่านเราะสูล ﷺ เพื่อให้ท่านตัดสินในเรื่องนั้นๆ ดังนั้นในช่วงแรกอัลลอฮ์และเราะสูล จึง
ทรงห้ามการตั้งคำถามใดๆในสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้น (al-Turaiqi, 1415 : 41-44) ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้
ตรัสว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنَ أَشْيَاءَ إِن تَبَدَّ لَكُمْ تَسْؤُكُمْ
وَإِن تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنزَلُ الْقُرْءَانُ تَبَدَّ لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا ۗ وَاللَّهُ
غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴾ (101:)

ความว่า“โอ้ ผู้ศรัทธาทั้งหลายจงอย่าถามถึงสิ่งต่างๆหากสิ่งเหล่านั้น

ถูกเปิดเผยขึ้น (ถูกบัญญัติให้ปฏิบัติตาม) แล้วมันก็จะก่อให้เกิดความ
 เลวร้ายแก่พวกเจ้าและถ้าพวกเจ้าถามถึงสิ่งเหล่านั้นขณะที่อัลกุรอาน
 ถูกประทานลงมา มันก็จะถูกเปิดเผยขึ้น แก่พวกเจ้า อัลลอฮ์ได้ทรง
 อภัยสิ่งเหล่านั้นแล้ว และอัลลอฮ์ เป็นผู้ทรงอภัย ผู้ทรงหนักแน่น ”
 (อัลมาอิดะฮ์ :101)

และท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าวว่า

)

(7289:

) ((

ความว่า “ ผู้ที่มีบาปโทษมากที่สุดในระหว่างมุสลิม นั้น คือ ผู้ที่ถาม
 คำถามใดที่ไม่มี การห้าม แต่การห้ามมาจากการถามของเขานั้น ”
 (al-Bukhari, n.d: :7289)

จากอายะฮ์ และหะดีษ ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า อัลลอฮ์ ﷻ และ เราะสูล ﷺ
 ทรงห้ามศรัทธาชนทั้งหลาย ถามในสิ่งที่อัลลอฮ์ยังมีได้ทรงห้าม

3) มีความสอดคล้องกับ ประโยชน์ของมวลมนุษย ( )

บทบัญญัติของอิสลามนั้น มีจุดมุ่งหมาย เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมและ
 เอื้ออำนวยความสุข แก่มนุษย ทั้งในโลกนี้ และโลกหน้า (Ibn al-Qayyim, 1388 : 3 / 3)
 พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿ رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ ﴾

﴿ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴾ (165 :)

ความว่า “ คือเมื่อบรรดาศาสนทูตได้ทรงทำหน้าที่เป็นผู้มาแจ้งเตือน
 ข่าวดี มวลมนุษยจะได้ไม่มีข้อกล่าวอ้างใดๆเพื่อแก้ตัวแก่อัลลอฮ์ได้
 และอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงเดชานุภาพ ผู้ทรงปรีชาญาณ”(อัล นิสาฮ์:165)

ในยุคนี้อิสลามได้รับการเผยแพร่โดยบรรดาเศาะหาบะฮ์ที่ร่วมสมัยกับท่านเราะซูล ﷺ ซึ่งขยายขอบเขตไปทุกสารทิศจนสามารถครอบครองประเทศอิรัก ซาม อียิปต์ และประเทศในแถบแอฟริกาตอนเหนือ เป็นต้น (อิสมาแอล อาลี, 2545 : 282)

การแผ่ขยายของอิสลาม เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้มีข้อกฎหมายใหม่ๆ มากมายที่ไม่ปรากฏบทบัญญัติที่มีลักษณะเป็นรายละเอียดในอัลกุรอานและสุนนะฮ์ ซึ่งทำให้บรรดาเศาะหาบะฮ์จำเป็นต้องวินิจฉัยข้อกฎหมายเหล่านั้น เพื่อให้ได้มาซึ่งบทบัญญัติที่ชัดเจน กระบวนการนี้เรียกกันในหมู่นักวิชาการว่าการอิญตีฮาด ( )

แหล่งที่มาของฟิกฮ์ในยุคนี้มี 3 แหล่งด้วยกัน คือ อัลกุรอาน สุนนะฮ์ และอิญตีฮาดเศาะหาบะฮ์ ซึ่งหากบรรดาเศาะหาบะฮ์ได้วินิจฉัยข้อกฎหมายและมีความเห็นพ้องต้องกันโดยไม่มีผู้ใดเห็นแย้งก็ถือว่าเป็นมติเอกฉันท์หรืออิจมาอ์ นั่นเอง (Khallaf, 1366 : 282)

บุคคลสำคัญในบรรดาเศาะหาบะฮ์ ที่เชี่ยวชาญด้านฟิกฮ์ซึ่งกระจายอยู่ตามเมืองต่างๆ ในยุคนี้มีดังนี้ คือ

มะดีนะฮ์

- 1 อับูบักร อัลดัคคิก (เสียชีวิต ส. ศ. 13)
- 2 อุมร์ บิน อัลค็อฏฏอบ (เสียชีวิต ส. ศ. 23)
- 3 อุษมาน บิน อ์ฟฟาน (เสียชีวิต ส. ศ. 35)
- 4 ไชค บิน ซาบิต (เสียชีวิต ส. ศ. 45)
- 5 อุบัย บิน กะอูบ (เสียชีวิต ส. ศ. 19)
- 6 อับดุลลอฮ์ บิน อุมร์ (เสียชีวิต ส. ศ. 73)
- 7 อาอิชะฮ์ บินตุ อับีบักร์ อุมมุ อัลมุมีนีน (เสียชีวิต ส. ศ. 58)

มักกะฮ์

- 1 อับดุลลอฮ์ บิน อับบาต (เสียชีวิต ส. ศ. 68)

กูฟะฮ์

- 1 อาลี บิน อับีฏอลิบ (เสียชีวิต ส. ศ. 40)
- 2 อับดุลลอฮ์ บิน มัสอูด (เสียชีวิต ส. ศ. 32)

บัสเราะฮ์

- 1 อะนัส บิน มาลิก (เสียชีวิต ส. ศ. 93)
- 2 อับมุซา อัลอัซหะรีย์ (เสียชีวิต ส. ศ. 52)

ซาม

- 1 มูอาซ บิน ญะบัล (เสียชีวิต ส. ศ. 18)

2 อุบาคะฮฺ บิน อัศศอมิด (เสียชีวิต ฮ.ศ. 34)

อียิปต์

1 อับดุลลอฮฺ บิน อัมรฺ บิน อัลอาศ (เสียชีวิต ฮ.ศ. 77)

(Khallaf, 1366 : 283 , al-Sayis, n.d. : 52 , Ibn Qayyim, 1388 : 12, al-Khadri, 1385 : 130 ,
Ibn Kathir, 1408 : 7/18-343 , 8/61-298 , Khalid, 1407: 139-287)

ยุคที่ 3 การพัฒนาการของฟิกฮฺในยุคแห่งความสมบูรณ์

ยุคนี้ นับว่าเป็นยุคแห่งความเจริญรุ่งเรือง และความสมบูรณ์ทางฟิกฮฺ เพราะเป็นยุคที่มีระยะเวลายาวนาน กว่าสองยุคแรก คือ มีระยะเวลา 250 ปี โดยประมาณ เริ่มตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 2 และสิ้นสุดลงกลางศตวรรษที่ 4 ของฮิจญ์เราะฮ์ศักราช เป็นยุคที่ฟิกฮฺได้รับการพัฒนาอย่างเห็นได้ชัด คือมีการนิพนธ์ตำราฟิกฮฺอย่างหลากหลาย มีการบันทึกสุนนะฮฺและเกิด มัซฮับที่มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายจนถึงปัจจุบันนี้ คือ มัซฮับหะนะฟี มัซฮับมาลิกีย์ มัซฮับชาฟีอี และมัซฮับหันบะลีลีย์ ซึ่งเป็นมัซฮับในกลุ่มสุนนีย์ รวมทั้งมัซฮับซัยดียะฮฺ และอิมามียะฮฺ ซึ่งเป็นมัซฮับในกลุ่มชีอะฮฺ (Zaidan,1990 :110 , อิสมาแอล อาลี, 2545 : 51)

นักกฎหมายอิสลามในยุคนี้มีวิธีปฏิบัติในการศึกษาฟิกฮฺอยู่ สองแนวทาง คือ อะฮฺลุลหะดีษ ( ) หรือกลุ่มผู้ที่นิยมหะดีษ และแนวอะฮฺลุลเราะอี ( ) หรือกลุ่มปัญญานิยม อะฮฺลุลเราะอีซึ่งหมายถึงกลุ่มผู้นิยมใช้การเทียบเคียง แนวทางในการปฏิบัติทั้งสองต่างก็ใช้ความเห็นและหลักฐานจากสุนนะฮฺเหมือนกัน จะต่างกันก็ตรงที่ปริมาณการใช้เท่านั้น (Khallaf, 1366 :310-311 , Ibn Khaldun, n.d. :494)

อะฮฺลุลหะดีษส่วนใหญ่จะอยู่แถบเมืองหิญาซ ซึ่งมีมักกะฮฺ มะดีนะฮฺและญอฮ์ฟ ส่วนอะฮฺลุลเราะอี ส่วนมากจะอยู่ในประเทศอิรัก ซึ่งเป็นไปตามปกติวิสัย ทั้งนี้เพราะหิญาซนั้นเป็นแหล่งของสุนนะฮฺและเป็นที่ยึดของผู้รู้สุนนะฮฺที่เป็นเศาะหาบะฮฺ ในขณะที่อิรักเป็นประเทศใหม่อยู่ห่างจากแหล่งของสุนนะฮฺ มีอารยธรรมอันเก่าแก่และมีความเจริญก้าวหน้าในด้านวิชาความรู้เกี่ยวกับกฎหมายก่อนอิสลามอีกด้วย ในประเทศนี้ได้มีการผสมผสานระหว่างแนวคิดที่แตกต่างกันจึงทำให้ความต้องการในการใช้ความคิดเห็นและกียาสในการแก้ปัญหาที่พวกเขาไม่อาจพบตัวบทจากอัลกุรอานหรือสุนนะฮฺที่ถูกต้อง (Khallaf, 1366: 310-311)

กลุ่มที่นิยมหะดีษคือมัซฮับมาลิกีย์ มัซฮับชาฟีอี มัซฮับหันบะลีลีย์ และซอฮิรีย์ ซึ่งสืบทอดมาจากสะอีด บิน อัลมุสยิบ ( ) (เสียชีวิตปี ฮ.ศ. 94) สำหรับมัซฮับ

หะนะฟีย์ เป็นกลุ่มปัญญานิยม หรือกลุ่มที่นิยมใช้เหตุผลเป็นหลัก ผู้ให้กำเนิดแนวคิดนี้เป็นอาจารย์ของอูษะนีพะฮะฮ์เอง คือ หัมมาด บิน อูษุฏัยมานซึ่งเป็นลูกศิษย์ของอิบรอฮิม บิน ยะซีด อัลดนะเคาะอ์ ( ) (เสี่ยชีวิต ฮ.ศ. 96) (Khallaf, 1366:312 , Ibn Khaldun, n.d. : 494)

ตำราฟิกฮ์ที่สำคัญๆ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในยุคนี้คือ

1. อัลกาฟี ของอูษุฏัยมาน อัลดมิรวะซีฮ์ ( ) ของมัฮ์ฮับหะนะฟีย์ ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมจากหนังสือหกเล่มด้วยกัน คือ อัลมับบศูฎ ( ) อัลชียาคาด ( ) อัลญามิอุลลเศาะฆิร ( ) อัลญามิอุลลกะบิร ( ) อัลสิรอุลกะบิร ( ) และอัลสิรอุลลเศาะฆิร ( ) โดยมีการตัดหัวข้อที่ซ้ำซ้อนกันออกไป
2. อัลมุเคาะวะนะฮ์ ( ) ของมัฮ์ฮับมาลิกีย์ ซึ่งเป็นหนังสือของอับดุลรอฮมาน บิน อัลกอซิมิ และเรียบเรียงโดยสะหิบนุ อัลมัฆริบีย์
3. อัลอุม ( ) ของมัฮ์ฮับชาฟีอีย์ ซึ่งเป็นหนังสือของอิมามชาฟีอีย์เอง
4. อัลสุนนะฮ์ ฟิ อัลฟิกฮ์ ลิล อัษรอม ( ) ของมัฮ์ฮับหันบะลีฮ์ และอัลมุคตะศอรุ ของอัลกะรอเกีย ( ) (อิสมาแอ อาลี, 2545 :122-145 , al-Zuhaili, 1409 :1/36 49 , Khallaf, 1366 : 314)

บุคคลสำคัญที่เชี่ยวชาญในด้านฟิกฮ์ในยุคนี้ เช่น

1. มัฮ์ฮับหะนะฟีย์ คือ

- อิมามอูษะนีพะฮะฮ์อันนุมาน บิน ซาบิต อัลดัยมีฮ์ อัลกุฟี (ฮ.ศ. 80-150)
- อูษุฎัยมาน อับดุลกอซิม บิน อิบรอฮิม อัลกุฟี (ฮ.ศ. 113-182)
- มุฮัมมัด บิน อัลหะสัน อัลชัยบานีย์ (ฮ.ศ. 132-189)
- อูษุฎัยมาน อับดุลกอซิม บิน อับดุลกอซิม อัลกุฟี (ฮ.ศ. 110-159) และ อัลหะสัน บิน ซิยาต อัลลุลูอีย์ (เสี่ยชีวิต ฮ.ศ.204) เป็นต้น (al-Zuhaili, 1409 :1/ 31 , al-Khadri, 1385 : 229-235)

2. มัฮ์ฮับมาลิกีย์ คือ

- อิมามมาลิก บิน อานัส (ฮ.ศ. 93 -179)
- อูษุฎัยมาน อับดุลกอซิม บิน อิบรอฮิม อัลกุฟี (ฮ.ศ.191)
- อูษุฎัยมาน อับดุลกอซิม บิน อับดุลกอซิม อัลกุฟี (ฮ.ศ.125-197)
- อูษุฎัยมาน อัลกุฟี บิน ซิยาต อัลลุลูอีย์ (เสี่ยชีวิต ฮ.ศ. 183)

- อนุมัรวาน อับดุลมาลิก บิน สะลามะฮ์ อัลมาญูฮุน (เสียชีวิต ส.ศ. 212)
เป็นต้น (al-Zuhaili, 1409:1/33-34 , al-Khadri, 1385 : 239-250)

3. มัษฮับฮาฟีอีห์ คือ

- อิมามฮาฟีอีห์ มุฮัมมัด บิน อิดริส อัลฮาฟีอีห์ (ส.ศ.150-204)
- ยูซุฟ บิน ยะหยา อัลบุวัยฎี (เสียชีวิต ส.ศ. 231)
- อับูอิบรอฮีม อิสมาอิล บิน ยะหยา อัลมุฆะนี (เสียชีวิต ส.ศ. 264)
- อีรเราะบือ บิน สุไลมาน อัลมูรอดี (เสียชีวิต ส.ศ. 266) เป็นต้น (al-Zuhaili, 1409:1/37, al-Khadri, 1385 : 251-259)

4. มัษฮับหั่นนะลีย์ คือ

- อิมามอะหมัด บิน ฮิลาล บิน หันบัล บิน สะอัด อัลซุฮัลยี อัลชัยบานีย์ (ส.ศ. 164-241)
- ศอและหุ บิน อะหมัด บิน หันบัล (เสียชีวิต ส.ศ. 266)
- อับดุลลอฮ์ บิน อะหมัด บิน หันบัล (เสียชีวิต ส.ศ. 290)
- อัลอัษรม์ อะหมัด บิน มุหัมหมัด บิน ฮานือ (เสียชีวิต ส.ศ. 273) เป็นต้น (al-Zuhaili, 1409 :1/ 38-39 , al-Khadri, 1385 :260-261)

ยุคที่ 4 พิภพในยุคแห่งความถดถอย

ยุคนี้เริ่มตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 4 ของฮิจเราะฮ์ศักราชจนถึงปัจจุบันนี้

(Khallaf, 1366 : 323)

หลังจากที่กฎหมายอิสลามได้รับการพัฒนาในสามยุคที่ผ่านมา จนมีความเจริญ รุ่งเรืองถึงขีดสูงสุดในยุคราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ พร้อมกับความรุ่งเรืองของอาณาจักรอิสลามในทุกๆด้าน วัฒนธรรมและอารยธรรมที่เป็นกระแสหลัก มีอิทธิพลต่อกฎหมายอิสลามอย่างยิ่ง เพราะถือเป็นกฎหมายของรัฐในการบริหารจัดการเรื่องราวต่างๆ ในอาณาจักรอิสลาม กฎหมายอิสลามจึงเป็นตัวชี้ชัดถึงความเจริญรุ่งเรืองและอารยธรรมของรัฐอิสลาม (al- Haj, 1992:431)

ต่อมาเมื่อราชวงศ์อับบาสิยะฮ์ต้องประสบกับภาวะตกต่ำ อ่อนแอ และเกิดความแตกแยกในหมู่ชาวมุสลิม ผู้ปกครองขาดคุณสมบัติและความเหมาะสมในการบริหารบ้านเมือง กฎหมายอิสลามได้รับผลกระทบจนทำให้วิวัฒนาการของกฎหมายอิสลามในยุคนี้ อ่อนแอลงอย่างเห็นได้ชัด อิทธิพลที่เคยมีในยุคก่อนได้ค่อยๆลดน้อยถอยลง นักกฎหมายอิสลามทุ่มเทความพยายาม เพียงเพื่อสนับสนุนแนวคิดของมัษฮับที่ตนสังกัด กลายเป็นเพียงผู้

ตามที่ยึดติดอยู่กับมัซฮับที่มีอยู่ในยุคก่อน ทำการตอบโต้ และหักล้างความเห็นของมัซฮับอื่น ซึ่งทำไปตามอารมณ์มากกว่าเหตุผล และหลักฐานทางวิชาการ การอิจญ์ติฮาดจึงหยุดลงในกรอบของมัซฮับที่มีชื่อเสียงทั้งสี่ เนื่องจากพวกเขาเชื่อว่า การอิจญ์ติฮาดได้สิ้นสุดลงแล้ว โดยไม่อนุญาตให้ผู้มาที่หลังกระทำได้อีก นักกฎหมายอิสลามจึงแต่งตำราเฉพาะมัซฮับที่ตนสังกัด และอัลการอกี (ฮ.ศ. 260 - 340) ซึ่งเป็นนักกฎหมายมัซฮับหะนะฟีส์ ประกาศว่า ทุกๆอายุฮ์ และหะดีษ ที่ขัดแย้งกับความเห็นของพวกเรา ถือว่าต้องถูกตีความหรือไม่ก็ถูกยกเลิกไปแล้ว (Ubadah, 1992 :201-202 , al-Haj, 1992 :431-434 , al- Turaiqi, 1415:298-299, al-Khadri, 1385 :334-335, Ibn Kathir, 1408 11:239)

อย่างไรก็ตามปัจจัยสำคัญ ที่มีอิทธิพล และส่งผลกระทบต่อจนทำให้ฟิกฮ์ไม่ได้ รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องคือ การไม่เอาใจใส่ของบรรดานักกฎหมายอิสลามในยุคนี้ รวมถึง การยอมรับมัซฮับกันโดยไม่มีเงื่อนไข หลังจากที่ทัศนะของมัซฮับทั้งสี่ได้รับการบันทึกโดยมี ผู้สนับสนุนอย่างเข้มแข็งจากเหล่าบรรดานักกฎหมายอิสลามด้วยกัน จนทำให้มัซฮับทั้งสี่มี ความเข้มแข็งจึงเชื่อว่าเป็นผลดีแก่สังคมมุสลิมด้วย โดยเฉพาะหลังจากที่ได้ประจักษ์แล้วว่าใน ตำราดังกล่าวนั้นมีความสมบูรณ์ด้านการวินิจฉัยปัญหาต่างๆ ที่กำลังประสบอยู่ แล้ว จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องทำการวิเคราะห์วินิจฉัยอีกต่อไป

ในที่สุดคุณสมบัติของความเป็นนักกฎหมายที่แท้จริงก็ได้สูญไปภายใต้การ ยอมรับข้อวินิจฉัยของบรรดาอิมามของมัซฮับ ขณะเดียวกันความอิสระในการใช้สติปัญญา ก็หมดไปด้วยและในที่สุดก็ได้กลายเป็นนักกฎหมายผู้เลียนแบบมิใช่ผู้บุกเบิก จึงเป็นการยากจะ ทำให้ประชาชนในสมัยนั้นเกิดความเชื่อว่า จะมีอิมามที่มีแนวของตนเองอย่างเอกเทศเหมือน บรรดาอิมามมัซฮับที่เคยมีมาก่อนๆ (อิสลาแอล อาลี, 2545 : 57)

นอกจากนั้นในยุคนี้ยังไม่มีการจัดระบบการให้คำฟัตวา จึงมีผู้คนมากมาย เสนอตัวทำหน้าที่ในด้านนี้ ทั้งๆที่คนเหล่านั้นไม่มีความรู้พอ จึงทำให้เกิดการฟัตวาที่มีความ ขัดแย้งในปัญหาเดียวกัน ซึ่งทำให้ผู้ขอฟัตวาต้องตกอยู่ในภาวะสับสนอย่างมาก

ด้วยเหตุนี้เองบรรดาปราชญ์ในยุคนี้จึงมีความเห็นว่า สมควรปิดประตูอิจญ์ติฮาดในปลายศตวรรษที่สี่ของอิเรอะฮ์ศักราช ผลที่ตามมาคือการบังคับให้ผู้พิพากษาและ มุฟตีทั้งหลายต้องยึดมัซฮับทั้งสี่ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของประชาชาติเท่านั้น ซึ่งมีผลทำให้สังคม มุสลิมยื่นหยัดบนความคิดของนักกฎหมายรุ่นก่อน ความจริงบรรดาอิมามมัซฮับเหล่านี้ได้ กล่าวไว้ว่า ความคิดเห็นของตนอาจผิดพลาดได้เสมอ เพราะการปลอดจากการผิดพลาดนั้นเป็น ของอัลลอฮ์องค์เดียวเท่านั้นและเป็นของศาสดาﷺที่พระองค์ทรงให้ความคุ้มครอง (อิสมาแอล อาลี, 2545 : 57)

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางกระแสการครอบงำของพฤติกรรมการค้าที่คึกคักนั้น มีผู้คัดค้านและปฏิเสธพฤติกรรมนั้น และพยายามเรียกร้องให้บรรดานักกฎหมายอิสลามเปิดประตูอิจญ์ติฮาด ด้วยการวิเคราะห์หัจญ์นัยข้อกฎหมายอิสลามที่มีอัลกุรอานและสุนนะฮ์ เป็นแหล่งที่มาโดยปราศจากการเกี่ยวข้องกับมัชฮับใดมัชฮับหนึ่ง ท่านเหล่านั้นคือ อิบน์ญะอิมียะฮ์ (ฮ.ศ. 661-728) อิบน์ญะอิมียิม (ฮ.ศ. 691- 751) และอิมามเซากานียะฮ์ (ฮ.ศ.1172-1250) แต่ท่านเหล่านั้นเป็นเพียงกลุ่มคนส่วนน้อย ซึ่งมีอาจเทียบหรือสวนกระแสกับบรรดานักกฎหมายผู้คัดค้านส่วนมากได้ สภาพทั่วไปของฟิกฮ์ในยุคนี้จึงมีแต่การลอกเลียนแบบหรือดัดคิด (Zaidan, 1990 : 126)

2.2 พัฒนาการของวิชาการฟิกฮ์ในปัตตานี

2.2.1 วิชาการฟิกฮ์ในยุคก่อนชัยคุดาอุด บิน अबดุลลอฮ์ อัลฟะฎอนียะฮ์ (ค.ศ.1450-1800)

กฎหมายอิสลามเริ่มเข้ามาในปัตตานีพร้อมๆ กับการเข้ามาของอิสลามซึ่งตามรายละเอียดในหนังสือปัตตานีในอดีตและปัจจุบัน เขียนไว้ว่าอิสลามได้เข้ามาในปัตตานีตั้งแต่ศตวรรษที่ 10 ของคริสตศักราช และตามประวัติศาสตร์ของรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ก็ได้มีการบันทึกไว้เช่นกันว่า ประมาณปี ค.ศ.1150 ได้มีนักเผยแผ่ผู้หนึ่งจากปัตตานีได้เดินทางไปทำการเผยแผ่อิสลามในรัฐกลันตันในปีดังกล่าวด้วย การเข้ามาของอิสลามในปัตตานีในยุคนี้ได้เข้ามาโดยผ่านบรรดาพ่อค้าชาวอาหรับซึ่งได้ถือโอกาสในระหว่างทำการติดต่อทางธุรกิจโดยเชิญชวนให้บรรดาลูกค้าที่เป็นชาวปัตตานีเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งผลจากความพยายามของบรรดาพ่อค้าชาวอาหรับเหล่านั้น ได้รับการตอบรับจากชาวปัตตานีเป็นอย่างดีในขณะที่เจ้าเมืองปัตตานีในช่วงต้นยังไม่ตอบรับศาสนาอันบริสุทธิ์นี้ จนกระทั่งระยะเวลาได้ล่วงเลยไปกว่า 300ปี ในที่สุดเจ้าเมืองปัตตานีก็ได้รับนับถือศาสนาอิสลามในปี ค.ศ. 1457 (อัสมัน แดอาลี, 2547:23)

เจ้าเมืองปัตตานีคนแรกที่เข้ารับนับถือศาสนาอิสลามคือ พญาตุน นักภา (Phya Tunakpa) ซึ่งสาเหตุของการเข้ารับอิสลามของเจ้าเมืองท่านนี้ก็เนื่องจากว่าท่านเจ้าเมืองได้ล้มป่วยเป็นโรคชนิดหนึ่งที่หมอลหลวงหรือหมอทั่วไปไม่สามารถที่จะรักษาให้หายได้จนในที่สุดได้มีชัยคสะอิด บาร์ชีซาหรือโตะปาไซ ซึ่งเป็นชาวบ้านปาไซผู้ซึ่งมีความเชี่ยวชาญทั้งทางด้านกฎหมายอิสลามและทางการแพทย์ และเดิมทีชัยคสะอิดท่านนี้เป็นชาวเยเมนที่ก่อน

หน้านี้ได้ใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้านปาไซในเกาะสุมาตราประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งต่อมาก็ได้นำชาวบ้านปาไซส่วนหนึ่งอพยพหลบหนีจากการรุกรานของชาวฮินดูที่อาศัยอยู่บนเกาะสุมาตรา มาตั้งรกรากที่ปัตตานีและได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า ปาไซ เช่นกัน (Ibrahim Ibn Syukri, 2002:32)

ซัยคฺสะอิดเป็นผู้รับอาสาที่จะรักษาเจ้าเมือง โดยมีเงื่อนไขว่าหลังจากที่เจ้าเมืองหายเป็นปกติแล้วเจ้าเมืองต้องเข้ารับอิสลามซึ่งเจ้าเมืองก็ให้สัตยาบันตามเงื่อนไขดังกล่าว แต่หลังจากท่านรักษาโรคหายเป็นปกติแล้วเจ้าเมืองไม่ยอมปฏิบัติตามสัญญาที่ให้ไว้หลายปีต่อมาโรคดังกล่าวก็กำเริบขึ้นอีกครั้ง และท่านซัยคฺสะอิดก็เป็นผู้ทำการรักษาอีกครั้งหนึ่งด้วยเงื่อนไขเดิม หลังจากที่ยาหายเป็นปกติเจ้าเมืองก็ผิดสัญญาอีกเป็นครั้งที่สอง จนในที่สุดโรคดังกล่าวกำเริบขึ้นมาอีกเป็นครั้งที่สาม เจ้าเมืองจึงต้องเชิญซัยคฺสะอิดมารักษาและให้คำสาบานต่อหน้ารูปปั้นที่ตนบูชาอยู่ว่าถ้าตนผิดสัญญาครั้งนี้อีกก็ขอให้ตนเป็นโรคดังกล่าวนี้ตลอดไปไม่สามารถรักษาได้อีกเลย และหลังจากนั้นเจ้าเมืองก็หายเป็นปกติอีกครั้งและได้ปฏิบัติตามสัญญาที่ได้ให้ไว้ต่อซัยคฺสะอิดนั่นก็คือการเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม อีกทั้งยังรับสั่งให้ครอบครัวและข้าราชการเข้ารับอิสลามโดยพร้อมเพรียงกันทำให้การแผ่ขยายของอิสลามเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว หลังจากเจ้าเมืองปัตตานีได้เข้ารับอิสลามแล้วท่านก็ได้เปลี่ยนชื่อเป็นชื่ออิสลามว่า สุลต่านอิสมาอิลชาฮ์ และได้รับสั่งแต่งตั้งซัยคฺสะอิดดำรงตำแหน่ง คาโต๊ะศรีราชาพะกิส มีหน้าที่สอนและให้คำปรึกษาทางด้านกฎหมายอิสลามให้แก่เจ้าเมือง (Ahmad Fathy, 2001 :13) จากนั้นซัยคฺสะอิดก็ตั้งชื่อปัตตานีขึ้นใหม่ว่า ปัตตานีดารุสสะลาม ( ) หมายความว่า ปัตตานีคือ ดินแดนแห่งความสันติ อีกทั้งยังได้ร้องขอให้สุลต่านอิสมาอิลชาฮ์สร้างมัสยิดขึ้นหนึ่งแห่ง ซึ่งนักวิชาการบางท่านเข้าใจว่ามัสยิดกรือเซะเป็นมัสยิดแห่งแรกที่ถูกสร้างขึ้นในประวัติศาสตร์ปัตตานี¹ ถึงแม้ว่าสุลต่านอิสมาอิลชาฮ์รวมถึงเจ้าเมืองปัตตานีคนต่อมากจะเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามแล้วก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติบรรดาเจ้าเมืองเหล่านั้นได้ปฏิบัติตามกฎหมายอิสลามเฉพาะการที่ไม่กราบไหว้รูปปั้นและไม่รับประทานเนื้อสุกรเท่านั้น ส่วนพิธีกรรมอื่นๆที่เป็นทั้งครุอฟาด และบิโดอะฮ์ ก็ยังมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาตลอด (อัสมัน แตอาลี, 2547:24-25)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการกำเนิดของฟิกฮ์ในยุคแรกของปัตตานีนั้นเกิดขึ้นพร้อมกับการแผ่ขยายของอิสลามที่เป็นไปแบบที่ละชั้นเริ่มจากประชาชนทั่วไปซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่บรรดานักเผยแผ่ให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกเนื่องจากเป็นกลุ่มชนที่ง่ายต่อการเข้าถึงและมีเวลามากพอในการที่จะอธิบายชี้แจงบทบัญญัติของอิสลาม และหลังจากที่ได้รับการตอบรับ

¹ ผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะเป็นมัสยิดแห่งแรกที่เป็นทางการ

เป็นอย่างดีส่งผลทำให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองบางส่วนเข้ารับอิสลามตามไปด้วย และศูนย์กลางการเรียนรู้อิสลามก็อยู่ที่หมู่บ้านปาไซโดยมีซัยคอะฮ์มัดเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ จนในที่สุดอัลลอฮ์ได้ทรงประทานทางนำให้แก่เจ้าเมืองปัตตานีเพื่อเข้ารับอิสลาม ทำให้ปัตตานีกลายเป็นนครรัฐมุสลิม (MusLim City State) และศาสนาอิสลามก็เป็นศาสนาประจำรัฐปัตตานีนับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา และสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนในการปฏิบัติตามกฎหมายอิสลามของบรรดาเจ้าเมืองปัตตานีในยุคนี้คือการละเว้นรับประทานเนื้อสุกรเนื่องจากกฎหมายอิสลามถือว่าเนื้อสุกรเป็นสิ่งที่ต้องห้าม

ต่อมาในยุคของสุลต่านมูหัมมัดชาฮ์(หลานชายของสุลต่านอิสมาอีลชาฮ์)เป็นเจ้าเมืองปัตตานีระหว่างปี ค.ศ. 1500-1532 ก็ได้แต่งตั้งซัยคอะฮ์มัดฟียูคดินอัลอับบาสีย์ ดำรงตำแหน่งคาโต๊ะศรีราชาพะกีฮ์ ซึ่งเป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของซัยคอะฮ์มัด ทำหน้าที่สอนหนังสือในราชวังและเป็นทีปรึกษาด้านกฎหมายอิสลามให้แก่เจ้าเมืองอีกด้วย

ต่อมาในปี ค.ศ. 1532 ก็ได้เกิดเหตุการณ์สู้รบกัน โดยการรุกรานของกองกำลังทหารสยามจากนครศรีธรรมราช ทำให้เจ้าเมืองปัตตานีในขณะนั้นคือสุลต่านมูหัมมัดชาฮ์ (หลานชายของสุลต่านอิสมาอีลชาฮ์) จำเป็นต้องถอยกำลังไปตั้งหลักชั่วคราวโดยรับสั่งให้วันหุสัยน์ สะนาวีย (เป็นอุละมาอ์ท่านหนึ่งในสมัยนั้น) เลือกลำโพงที่เหมาะสมสำหรับการตั้งถิ่นฐานใหม่ ท่านจึงตัดสินใจเลือกหมู่บ้านตะโลมะเนาะ (ปัจจุบันตั้งอยู่ในอำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส) วันหุสัยน์ สะนาวียก็ได้ก่อตั้งสถาบันการศึกษาอิสลามแบบดั้งเดิมด้วย หรือปอเนาะ และสร้างมัสยิดซึ่งมีชื่อว่า มัสยิดวาดีอัลหุสัยน์ ขึ้นมาพร้อมกัน ซึ่งความจริงก่อนที่จะมีการย้ายถิ่นฐานนั้น ปอเนาะแห่งแรกในประวัติศาสตร์ปัตตานีก็ได้เกิดขึ้นแล้ว ณ หมู่บ้านสะนอ โดยผู้รู้ท่านหนึ่งชื่อว่า พะกีฮ์ วันมุชา บินวันมูหัมมัดศอลิห (Ahmad Fathy, 2002 :12) และมีหลักฐานชัดเจนว่าสถาบันการศึกษาแบบปอเนาะแห่งแรกและเก่าแก่ที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นถูกสร้างขึ้นในปัตตานี (Mohd Zamberi, 1994 : 93)

จะเห็นได้ว่าการศึกษาวិชาการฟิกฮ์ในยุคนี้ได้มีการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ เริ่มจากการศึกษาที่ไม่มีสถานที่ที่แน่นอนและชัดเจน เป็นการศึกษาที่มีระบบโดยการจัดตั้งให้มีสถาบันการศึกษาที่แน่นอนและชัดเจนมากขึ้นแต่อย่างไรก็ตามการแต่งตั้งให้มีสถาบันการศึกษาที่แน่นอนและชัดเจนมากขึ้นแต่อย่างไรก็ตามการแต่งตั้งให้ยุคนี้อาจยังไม่ปรากฏขึ้นแต่อย่างใด ซึ่งอาจเป็นเพราะความเจริญรุ่งเรืองของปัตตานีในยุคนี้จะเน้นในด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก จึงถือได้ว่าเป็นยุคที่ปัตตานีมีความรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจมากพอสมควร ซึ่งเห็นได้จากการที่มีพ่อค้าที่เป็นทั้งชาวตะวันตกและตะวันออกมาทำการติดต่อค้าขายกับชาวปัตตานีอย่างมากมายจนทำให้ชื่อเสียงของปัตตานีเป็นที่กล่าวขานไปทั่วโลก (Mohd Zamberi, 1994 : 14)

2.2.2 วิชาการฟิกฮ์ในยุคของซัยคุดาูด บิน अबดุลลอฮ์ อัลพะฎอนีย์ (ค.ศ.1800- 1920)

ในต้นศตวรรษที่ 19 จนถึงต้นศตวรรษที่ 20 ของคริสต์ศักราช ปัตตานีกลายเป็นอู่อารยธรรมและศูนย์กลางการศึกษาอิสลาม โดยเฉพาะการศึกษาวิชาฟิกฮ์ตามแนวมัซฮับฮันฟีลี ทั้งนี้ก็เนื่องจากบรรดาปราชญ์ปัตตานีที่มีชื่อเสียงมากมายได้ถือกำเนิดในยุคนี้และส่วนใหญ่ก็มีความเชี่ยวชาญทางด้านวิชาฟิกฮ์ เช่น ซัยคุดาูด บิน अबดุลลอฮ์ อัลพะฎอนีย์ ซัยคุซัยนุลอาบีดีน บิน มุหัมมัด อัลพะฎอนีย์ (ตุวันมินาล) ซัยคุมุหัมมัด บิน อิสมาอีล อัคดาอุดี อัลพะฎอนีย์ ซัยคุวันอะหมัด บิน มุหัมมัดเซน อัลพะฎอนีย์ ซัยคุ अबดุลเราะหมาน บิน มุหัมมัดอาลี อัลพะฎอนีย์ (โต๊ะโฆดัง) เป็นต้น ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากผลงานทางวิชาการทั้งที่เป็นภาษาอาหรับและภาษามลายู ที่เขียนด้วยอักษรญาวิ หรือเรียกกันว่า กิตาบญาวิ ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วบรรดาปราชญ์เหล่านั้นจะเน้นทางด้านวิชาฟิกฮ์เป็นหลัก และบรรดาผลงานหรือตำรับตำราเหล่านั้นก็ยังเป็นที่ยอมรับของชาวอาหรับ ตุรกี และแอฟริกาเหนือพร้อมทั้งยกย่องบรรดาปราชญ์ปัตตานีที่ได้รับเชื่อถือและไว้วางใจในการเป็นผู้สอนหนังสือในมัสยิดอัลหะรอม ณ นครมักกะฮ์ ในขณะที่อีกด้วย ทำให้ปัตตานีได้รับสมญานามว่าเป็น กระจกเงาของมักกะฮ์ (Mohd Zamberi, 1994 : 95 , พีรศ ราอิมมูลา, 2545 : 108- 109)

ลำดับต่อไปนี้ผู้วิจัยขอนำเสนออุละมาฮ์หรือนักวิชาการที่มีงานเขียนด้านวิชาการมีดังนี้คือ

1-ซัยคุดาูด บิน अबดุลลอฮ์ อัลพะฎอนีย์ ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มในการแต่งหนังสือฟิกฮ์ในปัตตานีเป็นคนแรก และเป็นอุละมาฮ์ที่ผู้วิจัยจะนำผลงานของท่านมาทำการวิจัย ซึ่งจะพูดถึงประวัติ และผลงานของท่านในบทที่สามต่อไป

2-ซัยคุวันอะหมัด บิน มุหัมมัดเซน อัลพะฎอนีย์ ท่านเกิด ณ หมู่บ้านยามู ปัตตานี ในปี ค.ศ. 1856 ตรงกับปี ฮ.ศ. 1272 และได้เสียชีวิตในปี ค.ศ. 1908 ตรงกับปี ฮ.ศ. 1325 ณ นครมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ท่านได้เขียนหนังสือไว้หลายเล่มด้วยกันคือ

1-บะฮุญะฮ์ อัลมุบตาดีน ( ) ท่านได้เขียนหนังสือเล่มนี้แล้วเสร็จในปี ค.ศ. 1892 ตรงกับ ปี ฮ.ศ.1310 มีเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับฟิกฮ์ อัลอับบาต มีเนื้อหาประมาณ 63 หน้า

2-อุนวนุ อัลพะลาหุ ( ) ท่านได้เขียนหนังสือเล่มนี้แล้วเสร็จในปี ค.ศ. 1902 ตรงกับ ปี ฮ.ศ.1319 หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาแบ่งออกเป็นสามตอน ตอนแรก

เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับหลักความเชื่อ ตอนที่สอง มีเนื้อหาเกี่ยวกับบทบัญญัติต่างๆของฟิกฮ์ และตอนที่สามมีเนื้อหาเกี่ยวกับ ตะเสวูฟ มีเนื้อหาประมาณ 85 หน้า

3-อัลพะตาวาอัลพะฎอนียะฮฺ ( ) ท่านได้เขียนหนังสือเล่มนี้ แล้วเสร็จในปี ค.ศ. 1906 ตรงกับ ปี ฮ.ศ.1324 หนังสือเล่มนี้เป็นงานเขียนที่มีลักษณะเฉพาะ ของท่านเอง กล่าวคือ ท่านเขียนในลักษณะถามตอบ โดยที่คำถามต่างๆ นั้นมาจากบุคคล หลากหลายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งท่านจะระบุชื่อและที่อยู่ของผู้ถาม ตลอดจน วันเดือนปีที่ผู้ถามส่งคำถามมา และโดยส่วนใหญ่คำถามเหล่านั้นจะเป็นประเด็นปัญหาเกี่ยวกับ ฟิกฮ์ แต่ก็มีบ้างที่เกี่ยวกับหลักความเชื่อและตะเสวูฟ (Ahmad Fathy, 2001 :55 , พีรยศ ราฮิมมูลา, 2545 : 84)

3-ฮัยคุซัยนุลอาบีดีน บิน มุหัมมัด อัลพะฎอนียฺ (ตุวันมินาล) ท่านเกิดที่ ตำบลบือแนบาแด ในปี ค.ศ. 1820 และได้เสียชีวิตในปี ค.ศ. 1913 ตรงกับปี ฮ.ศ. 1332 หนังสือที่ท่านได้แต่งคือ กัซฟู อัลลิฮาม (كشف اللتام) เป็นหนังสือฟิกฮ์เล่มหนึ่งที่มีความสำคัญ หนังสือเล่มนี้มีสองภาคด้วยกัน ภาคแรกมีเนื้อหาเกี่ยวกับบทบัญญัติฟิกฮ์ทั่วไป และภาคที่สองจะมีเนื้อหาเฉพาะบทบัญญัติว่าด้วยกฎหมายมรดกอิสลาม ท่านได้แต่งหนังสือ เล่มนี้แล้วเสร็จในปี ค.ศ. 1889 ตรงกับ ปี ฮ.ศ.1307 (Ahmad Fathy, 2001: 67-70 , พีรยศ ราฮิมมูลา, 2545 : 88-89)

4-ฮัยคุมุหัมมัด บิน อิสมาอิล อัลดาวูดี อัลพะฎอนียฺ หรือ ฮัยคินิมัดกัจจิบิ ท่านเกิด ณ ปุเลาคุยรัฐรงกานู ประเทศมาเลเซีย ในปี ค.ศ. 1844 ตรงกับ ปี ฮ.ศ. 1260 และได้เสียชีวิตในปี ค.ศ. 1915 ตรงกับปี ฮ.ศ. 1333 ณ นครมักกะฮฺ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ท่านได้เขียนหนังสือไว้หลายเล่มด้วยกันคือ

1-มัจญลอะฮฺ อัลบัคร์รียัน ( ) ท่านได้เขียนหนังสือเล่มนี้แล้วเสร็จในปี ค.ศ.1886 ตรงกับ ปี ฮ.ศ.1303

2- วิซาหุ อัลอัฟรอหฺ ( ) ท่านได้เขียนหนังสือเล่มนี้แล้วเสร็จ ในปี ค.ศ. 1895 ตรงกับปี ฮ.ศ. 1312

3- สะวาฎุ อัลบัรฺก ( ) ท่านได้เขียนหนังสือเล่มนี้แล้วเสร็จ ในปี ค.ศ. 1905 ตรงกับปี ฮ.ศ.1323

4- อัลบะหฺรุ อัลวาฟิยฺ ( ) ท่านได้เขียนหนังสือเล่มนี้แล้วเสร็จใน ปี ค.ศ. 1913 ตรงกับปี ฮ.ศ.1331 ซึ่งถือว่าเป็นหนังสือฟิกฮ์เรื่องสุดท้ายที่ท่านได้แต่งขึ้น (Ahmad Fathy, 2001: 74 - 79, พีรยศ ราฮิมมูลา, 2545 : 84-87)

5-ชัยคุอบดุลเราะหฺมาน บิน มุหัมมัดอาลี อัลพะฎอนีย์ หรือ(โตะโฆดง) ซึ่งเป็น การตั้งฉายาให้ท่านในฐานะที่ท่านเป็นพ่อค้าคนหนึ่งที่มีโกดังเก็บสินค้าหลายแห่งในเมือง ปัตตานี ท่านเป็นปราชญ์อีกท่านหนึ่งที่ใช้ชีวิตร่วมสมัยกับชัยคุมุหัมมัด บิน อิสมาอีล อัลดาวูดีย์ อัลพะฎอนีย์ และชัยคุวันอะหมัด บิน มุหัมมัดเซน อัลพะฎอนีย์ ท่านได้เสียชีวิตในปี ค.ศ. 1915 ตรงกับปี ฮ.ศ. 1333 ณ นครมักกะฮฺ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ท่านเป็นปราชญ์ปัตตานีที่มี ฐานะค่อนข้างรวย ดังนั้นในสมัยของท่านการตีพิมพ์ตำราหรือหนังสือภาษามลายูโดยส่วนใหญ่ แล้วท่านจะเป็นผู้ให้การสนับสนุนทางด้านงบประมาณ ซึ่งท่านถือว่าเป็นอีกทางหนึ่งในการ เผยแพร่ความรู้ศาสนา และหนังสือฟิกฮ์ที่ท่านได้เขียนไว้คือ นูรุอัลอัศอร ( ) เป็น หนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับบทบัญญัติต่างๆของการละหมาด (Ahmad Fathy, 2001 :287)

ในยุคนี้ก็ยังยึดสถาบันการศึกษาแบบดั้งเดิมเป็นหลัก คือสถาบันปอเนาะซึ่ง เป็นสถานที่สอนวิชาศาสนาของชาวมุสลิม

ลักษณะของโรงเรียนปอเนาะก็คือมีกระท่อมจำนวนหนึ่งใช้เป็นที่อยู่ของ นักเรียน ซึ่งจะพักอยู่ที่นั่นเป็นเวลานาน ปอเนาะส่วนใหญ่อยู่ชนบท ที่ดินที่ใช้ปลูกกระท่อม เป็นของผู้เป็นครูหรืออาจเป็นที่ดินที่มีผู้ยกให้(วะกัฟ) โดยที่นักเรียนไม่ต้องเสียค่าเช่า อาคารที่ ครูใช้ในการเรียนการสอนเรียกว่า บาลาเสาะ หรือ บาไล โดยทั่วไปแล้วบาไลมักจะอยู่ติด กับบ้านของครูเพื่อความสะดวกของผู้เป็นครู ตัวครูเรียกกันว่าโตะครู ครูสอนโดยไม่ได้รับ เงินเดือน จึงต้องทำงานอย่างอื่นไปด้วยในขณะเดียวกัน อย่างเช่น ทำนา ทำไร่ หรืออาชีพอื่นๆ รายได้ส่วนหนึ่งของครูมาจากเงินชะกาด โตะครูมีสิทธิที่จะได้ชะกาดเพราะอุทิศความรู้และ เวลาในหนทางของพระผู้เป็นเจ้า ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนเป็นไปเหมือนบิดากับ บุตร นักเรียนส่วนใหญ่มีอายุพ้นวัยบังคับของกฎหมายประถมศึกษาแล้ว มีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย โดยไม่จำกัดอายุแต่ส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 15-25 ปี มีทั้งที่เป็น โสดและแต่งงานแล้ว (อิมรอน มะลูลีน, 2538 :37)

โรงเรียนปอเนาะมุ่งหมายที่จะให้การศึกษาด้านศาสนาอิสลามเป็นสำคัญ ระบบการสอนในโรงเรียนปอเนาะนั้นไม่มีหลักสูตรไม่มีตารางสอน ไม่มีการประเมินผล เหมือนระบบการศึกษาปัจจุบันและมีได้แบ่งออกเป็นระดับชั้นเรียนต่างๆด้วย เนื้อหาวิชาที่ สอนเกี่ยวข้องกับศาสนาเท่านั้น อุปกรณ์การสอนอย่างเดียวกันที่ใช้ก็คือ ตำราภาษาอาหรับหรือ ภาษาฮาวี โรงเรียนปอเนาะโรงเรียนหนึ่งๆ มีครูเพียงคนเดียว ระยะเวลาในการเรียนมิได้ กำหนดไว้ตายตัว นักเรียนบางคนใช้เวลาสิบปีหรือมากกว่านั้น จุดมุ่งหมายของการสอนก็คือ เพื่อให้มีความสามารถที่จะถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นได้โดยไปตั้งปอเนาะขึ้นในหมู่บ้านของตน หรือด้วยวิธีอื่นๆ วิชาที่นักเรียนต้องเรียนคือ การอ่าน และท่องจำกุรอาน หลักเอกภาพของพระ

ผู้เป็นเจ้าของ กฎหมายอิสลาม หะดีษ การแปลความหมายของอัลกุรอาน เป็นต้น (อิมรอน มะลูดีน, 2538 :37)

อย่างไรก็ตามในยุคนี้ถือว่าการศึกษาฟิกฮฺในปัตตานีได้มาถึงจุดสุดยอดแห่งการศึกษาในระบบปอเนาะโดยใช้กิตาบบัญญัติที่ได้กล่าวมาข้างต้นเป็นตำราในการเรียนการสอน ทำให้ชาวปัตตานีมีความภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทั้งนี้เพราะว่าบรรดาปราชญ์ ปัตตานีเหล่านั้นสามารถผลิตตำราหรือหนังสือฟิกฮฺที่มีความสำคัญมากมายขึ้นมาเอง ซึ่งส่งผลทำให้การศึกษาฟิกฮฺในปัตตานีได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากนักศึกษาทั้งในและต่างประเทศ เช่น ประเทศศรีลังกา พม่า กัมพูชา เวียดนาม และฟิลิปปินส์ ตลอดจนประเทศในแถบแหลมมลายู คือ มาเลเซีย อินโดนีเซีย และบรูไน ต่างก็เข้ามาศึกษาวิชาการอิสลามที่ปัตตานี และเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วบรรดานักศึกษาเหล่านั้นก็นำเอาความรู้ที่เรียนมากลับไปถ่ายทอดให้แก่สังคมที่ตนอาศัยอยู่ อีกทั้งยังได้เผยแพร่ภาษามลายูอีกทางหนึ่งด้วยดังตัวอย่างในบางตำบลในประเทศพม่าและกัมพูชา ได้ใช้ภาษามลายูในการอ่านคฤงษะฮะมาควันสุกรี เป็นต้น และยิ่งไปกว่านั้นในการเรียนการสอนก็ยังใช้กิตาบบัญญัติที่แต่งโดยบรรดาปราชญ์ปัตตานีอีกด้วย (Mohd Zamberi, 1994 : 95)

การศึกษาฟิกฮฺในยุคนี้ก็ยังคงตามแนวมัซฮับชาฟีอี้อยู่เท่านั้น ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากตำราทั้งหมดที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าผู้เขียนจะมีรูปแบบคล้ายคลึงกันในการแปลและเรียบเรียงจากหนังสืออาหรับที่เป็นมัซฮับชาฟีอี้อยู่ เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งยังไม่ปรากฏความหลากหลายในการยึดถือทัศนะอื่นนอกเหนือจากมัซฮับชาฟีอี้อยู่

2.2.3 วิชาการฟิกฮฺในยุคหลังซัยคุดาวูด บิน अबดุลลอฮ์ อัลฟะฎอนีย์จนถึงปัจจุบัน (ค.ศ.1920-2008)

ยุคนี้ถือได้ว่าเป็นยุคที่มีการพัฒนาทางวิชาการฟิกฮฺอย่างหลากหลายนักวิชาการอิสลามบางท่านได้แสดงทัศนะที่แตกต่างออกมานำเสนอต่อสาธารณชน ทำให้ปรากฏการณ์แห่งการศึกษาหาความรู้และการพิสูจน์ถึงความถูกต้องของแหล่งที่มาของแต่ละทัศนะ ซึ่งสภาพการณ์ดังกล่าวมีความสอดคล้องกับสภาพการศึกษาในยุคแห่งการฟื้นฟูวิชาการอิสลาม

ส่วนสถานที่ศึกษาในช่วงต้น ก็ยังใช้ระบบปอเนาะดั้งเดิมดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในยุคของซัยคุดาวูด บิน अबดุลลอฮ์ อัลฟะฎอนีย์ข้างต้น สำหรับจำนวนปอเนาะในช่วงต้นนั้น ไม่อาจทราบจำนวนที่แน่นอนได้จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2504 ตรงกับ ค.ศ. 1961 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการปรับปรุงส่งเสริม

ปอเนาะบังคับให้ผู้ดำเนินกิจการปอเนาะมาจดทะเบียน ปรากฏว่ามีปอเนาะมาจดทะเบียนเป็นจำนวน 82 แห่ง และมีผู้มาจดทะเบียนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ (อิมรอน มะลูลิน, 2538 :115-116)

ปอเนาะที่โต๊ะครุมีความเชี่ยวชาญทางด้านฟิกฮ์มีดังนี้คือ

1- ปอเนาะบือมิง มีโต๊ะครุชื่อ หัจญ์วันอะหฺมัด บินวันอิดริส ท่านเกิดเมื่อปี ค.ศ. 1874 และเสียชีวิตในปี ค.ศ. 1957 ตำราหรือหนังสือที่ท่านใช้ในการสอน คือ มุฆนี อัลมุหฺตาด ของอัลเคาะฎิบ อัซซหฺรบีเนีย ฟัตหฺ อัลวะฮฺฮาบ ของซัยคชะกะเรีย อัลอันศอริย์ และหนังสือหาซียะฮฺ อัลบาญริย์ ของซัยคอบรอฮีม อัลบาญริย์ เป็นต้น

2- ปอเนาะเมาะโจ มีโต๊ะครุชื่อ หัจญ์หะสัน บิน มุหฺมัดอามีน ท่านเกิดเมื่อปี ค.ศ. 1896 และเสียชีวิตในปี ค.ศ. 1969 ตำราที่ท่านใช้ในการสอนคือ มุฆนี อัลมุหฺตาด ของอัลเคาะฎิบ อัซซหฺรบีเนีย ฟัตหฺ อัลวะฮฺฮาบ ของซัยคชะกะเรีย อัลอันศอริย์ และฟัตหฺ อัลมุอีน ของอิมามอับดุลอะซีซ อัลมุลย์บารี เป็นต้น

3- ปอเนาะดาลอ มีโต๊ะครุชื่อ หัจญ์อับดุลเราะหฺมาน บินมุหฺมัดอรัซหฺด ท่านเกิดเมื่อปี ฮ.ศ.1318 ตรงกับปี ค.ศ 1898 และ ท่านได้เสียชีวิตในปีฮ.ศ. 1395 ตรงกับ ค.ศ. 1975

4 - ปอเนาะบือแนกือบง มีโต๊ะครุชื่อ หัจญ์อับดุลลอฮฺ บิน มุหฺมัดศอลิหฺ หรือ บาบอ อับดุลลอฮฺบือแนกือบง ท่านเกิดเมื่อปี เมื่อปี ฮ.ศ. 1331 ตรงกับปี ค.ศ.1912 และท่านได้เสียชีวิตเมื่อวันที่ 26 เซาวาล ฮ.ศ. 1411 ตรงกับ วันที่ 10 พฤษภาคม ค.ศ. 1991

5 - ปอเนาะสะกัม มีโต๊ะครุชื่อ หัจญ์อับดุลกอดีร์ บิน หัจญ์วาเงาะฮฺ หรือเป็นที่รู้จักในนามอาเยาะฮฺเศร์ สะกัม ท่านเกิดในปี ฮ.ศ. 1340 ตรงกับปี ค.ศ. 1921 และท่านได้เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 1411 ตรงกับปี ค.ศ. 1991

6- ปอเนาะตุยง มีโต๊ะครุชื่อ หัจญ์อิดริส บิน หัจญ์อาลี หรือبابอ เย๊ะตุยง ท่านเกิด เมื่อปี พ.ศ. 2466 ตรงกับปี ค.ศ. 1922 และเสียชีวิต ในปี พ.ศ. 2538 ตรงกับปี ค.ศ. 1995 (Ahmad Fathy 2001: 161 , 198)

7 - ปอเนาะปอซัน มีโต๊ะครุชื่อ หัจญ์อะหฺมัด บิน อับดุลวะฮฺฮาบ อัลปอซันเนีย ท่านเกิดเมื่อปี ฮ.ศ. 1320 ตรงกับปี ค.ศ.1902 และ ท่านได้เสียชีวิตในปี ค.ศ. 1996

ในปี พ.ศ. 2509 ตรงกับปี ค.ศ. 1966 มีมติคณะรัฐมนตรีกำหนดนโยบายให้แปรสภาพปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม (ประกิจ ประจนปัจจนึก, 2516 : 70 , 116)

หลังจากที่รัฐบาลได้เข้ามาจัดระบบการศึกษาใหม่ด้วยการเพิ่มวิชาสามัญเข้าไปในหลักสูตรอิสลามด้วย จากการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่นี้ทำให้ปอเนาะบางแห่งมีการ

ปรับตัวกันขนานใหญ่การศึกษาฟิสิกส์ในตอนแรกใช้บาไลหรือบ้าน โต๊ะครุเป็นสถานที่ในการเรียนการสอนก็ได้เปลี่ยนมาเป็นห้องเรียนสี่เหลี่ยมมีโต๊ะเก้าอี้ซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างมาก

ต่อมาในปี พ.ศ. 2532 ตรงกับ ปี ค.ศ. 1989 คณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติจัดตั้งวิทยาลัยอิสลามศึกษา มีฐานะเทียบเท่าคณะหนึ่งในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี โดยมีผู้อำนวยการเป็นผู้บริหารสูงสุด และได้มีการแบ่งส่วนราชการออกเป็นสามส่วนด้วยกันคือ สำนักงานเลขานุการ ภาควิชาอิสลามศึกษา และสำนักงานวิชาการและบริการชุมชน สำหรับภาควิชาอิสลามศึกษาก็แบ่งออกเป็นสามแผนกด้วยกันคือ แผนกวิชาอิสลามศึกษา แผนกวิชาครุศาสตร์อิสลาม และแผนกวิชากฎหมายอิสลาม (นิเลาะ แวอุเซ็ง, 2540 : 42) และในแผนกวิชากฎหมายอิสลามนี้เองได้มีการบรรจุรายวิชาที่เกี่ยวกับฟิสิกส์เป็นหมวดวิชาเฉพาะอยู่หลายวิชาด้วยกัน เช่น ฟิสิกส์เบื้องต้น กฎหมายครอบครัวอิสลาม และกฎหมายมรดกและพินัยกรรมอิสลาม เป็นต้น

ต่อมาในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ให้ความเห็นชอบให้วิทยาลัยอิสลามศึกษา เปิดหลักสูตรมหัศจรรย์บัณฑิตสาขาอิสลามศึกษาซึ่งประกอบด้วย 4 กลุ่มวิชาด้วยกัน คือ กลุ่มวิชาประวัติศาสตร์และอารยธรรม กลุ่มวิชาครุศาสตร์อิสลาม กลุ่มวิชาชะรีอะฮ์ และกลุ่มวิชา อุตุนุดดิน (บัณฑิตวิทยาลัย 2541 : 12- 15) และในปีการศึกษา พ.ศ. 2541 วิทยาลัยอิสลามศึกษา ได้เปิดรับสมัครนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาใน 2 กลุ่มวิชา คือ กลุ่มวิชาชะรีอะฮ์ (กฎหมายอิสลาม) และกลุ่มวิชา อุตุนุดดิน (หลักศาสนา) ในหลักสูตรแผน ก แบบ ก(1)คือ แผนการศึกษาที่ทำเฉพาะวิทยานิพนธ์โดยมีจำนวนหน่วยกิตวิทยานิพนธ์ไม่น้อยกว่า 36 หน่วยกิต และวิทยาลัยอิสลามศึกษาถือได้ว่าเป็นสถาบันระดับอุดมศึกษาแห่งแรกของภาครัฐในประเทศไทยที่เปิดทำการสอนวิชากฎหมายอิสลามทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท (สมเจตน์ นาคเสวี, 2547 :10)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2541 ตรงกับปี ค.ศ. 1998 ทบวงมหาวิทยาลัยก็ได้จัดพิธีมอบใบอนุญาตให้จัดตั้งวิทยาลัยอิสลามยะลา ตามใบอนุญาตเลขที่ 4/2541 ลงวันที่ 3 เมษายน 2541 ซึ่งถือเป็นวิทยาลัยเอกชนลำดับที่ 41 ของประเทศไทย สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย โดยมีมูลนิธิเพื่อการอุดมศึกษาอิสลามภาคใต้เป็นผู้รับใบอนุญาต และได้ก่อตั้งวิทยาลัยบนเนื้อที่ 70 ไร่ ณ 203/3 หมู่ที่ 7 ตำบลบุคี อำเภอเมือง จังหวัดยะลา และในวันที่ 28 กันยายน 2546 ตรงกับปี ค.ศ. 2003 วิทยาลัยอิสลามยะลาได้จัดตั้งวิทยาเขตใหม่บนเนื้อที่ประมาณ 250 ไร่ ณ หมู่บ้านโสร่ง ตำบลเขาตุม อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี วิทยาลัยอิสลามยะลาได้ดำเนินการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรีโดยแบ่งออกเป็นสองคณะกับอีกสาขาวิชา ได้แก่ คณะอิสลามศึกษา ซึ่งมี 2 สาขาวิชาคือ สาขาวิชาชะรีอะฮ์ (นิติศาสตร์อิสลาม) และสาขาวิชาอุตุนุดดิน (หลักการ

ศาสนาอิสลาม) และคณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ ซึ่งมี 2 สาขาวิชาเช่นกันคือ สาขาวิชาภาษาอาหรับ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งในสาขาวิชาชะรีอะฮ์หรือนิติศาสตร์อิสลามนี้เอง ได้มีการบรรจุวิชาที่เกี่ยวกับฟิกฮ์เป็นหมวดวิชาเฉพาะอยู่หลายวิชาด้วยกัน เช่น ฟิกฮ์เบื้องต้น กฎหมายอิสลามเปรียบเทียบ กฎหมายครอบครัวอิสลาม เป็นต้น (วิทยาลัยอิสลามยะลา, 2000: 6)

ในปี พ.ศ.2548วิทยาลัยอิสลามยะลาได้เปิดหลักสูตรปริญญาโท 2 สาขาวิชาคือ สาขาวิชาชะรีอะฮ์ และสาขาวิชาประวัติศาสตร์และอารยธรรมอิสลาม (มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา, 2550 : 38)

ต่อมาเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2550 ตรงกับปี ค.ศ. 2007 วิทยาลัยอิสลามยะลาได้เปลี่ยนประเภทเป็นมหาวิทยาลัยอิสลามยะลา ตามใบอนุญาตเลขที่ 5/2550 ลงวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2550 (มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา, 2550: 39)

ลำดับต่อไปนี้ผู้วิจัยขอนำเสนออุละมาอ์หรือนักวิชาการที่มีงานเขียนด้านวิชาการฟิกฮ์ดังนี้คือ

1- **โตะครุ² หะญีมุหัมมัดหุสัยน์ บิน अबดุลละฎีฟ หรือโตะกะลาบอ** ท่านเกิดที่หมู่บ้านกะลาบอ ในปัตตานี เมื่อปี ค.ศ. 1863 (ปัจจุบันคือบ้านกะลาบอ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี) ท่านเป็นที่รู้จักกันว่าเป็นปราชญ์ ทางด้านวิชาฟิกฮ์อีกท่านหนึ่ง และหนังสือฟิกฮ์ที่ท่านได้แต่งไว้คือฮิดายะฮ์ อัลสาลิม ฟิ บะยานิ อัลมะสาลิม ( ) เป็นหนังสือที่ท่านได้รวบรวมบทบัญญัติต่างๆที่เกี่ยวกับฟิกฮ์จากหนังสือมากกว่า 40 เล่ม ท่านได้แต่งหนังสือเล่มนี้แล้วเสร็จในปี ค.ศ. 1895 ตรงกับ ปี ฮ.ศ.1312 และได้เสียชีวิตในปี ค.ศ. 1948 ตรงกับปี ฮ.ศ. 1367 (Ahmad Fathy, 2002 :103)

2 - **หัจญีอะหมัด บิน अबดุลวะฮ์ฮาบ อัลปอซันนีย์หรือโตะครุตูว³** ท่านเกิดเมื่อปี ฮ.ศ. 1320 ตรงกับปี ค.ศ.1902 ที่รัฐเคดาห์ ประเทศมาเลเซีย ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่าในขณะที่บิดาและมารดาของท่านคือหัจญี अबดุลวะฮ์ฮาบ บิน อิสมาอีลและหัจญีอะฮ์มัดอะมีนอะฮ์ บินดี มุซาเดินทางกลับจากนครมักกะฮ์ โดยทางเรือซึ่งขณะนั้นมารดาของท่านกำลังตั้งครรภ์ จนกระทั่งมาถึงรัฐเคดาห์บรรดามิตรสหายของบิดาของท่านก็ได้ร้องขอให้พักอาศัยที่รัฐเคดาห์นี้ก่อน จนกว่าหัจญีอะฮ์มัดอะมีนอะฮ์จะคลอดบุตรแล้วค่อยเดินทางกลับปัตตานี ท่านทั้งสองตอบรับข้อร้อง

² โตะครุ หรือโตะจูรู เป็นคำนำหน้าที่ใช้เรียกผู้ที่ทำการสอนศาสนาในปอเนาะหรือตามมัสยิดทั่วไป

³ โตะครุตูวแปลว่าโตะครุเต่า ที่เรียกอย่างนี้ก็เพราะว่าท่านมีอายุที่ยืนยาวเกือบหนึ่งศตวรรษ กล่าวคือท่านเสียชีวิตในขณะที่มีอายุ 94 ปี

ขอตั้งกล่าว ทำให้หัจญีอะหมัด อัลปอซันนีย์ ถือกำเนิดที่รัฐเคดาห์ บิดาของท่านเดิมที่เป็นคน ตำบลคาลอ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ในขณะที่มารดาของท่านเป็นคนตำบลหนองจิก อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี แต่ทั้งสองคนได้ตัดสินใจอาศัยอยู่ที่หนองจิก ดังนั้น หัจญีอะหมัด อัลปอซันนีย์ จึงเติบโตที่ตำบลหนองจิก ต่อมาในปี ค.ศ. 1917 บิดาของท่านก็ได้ส่งหัจญีอะหมัด อัลปอซันนีย์ไปศึกษากับหัจญีอับดุลเราะเซอิด โต๊ะครูปอเนาะบานา ก่อนที่จะเดินทางไปศึกษาต่อ ณ นครมักกะฮ์ในปี ฮ.ศ. 1341 ตรงกับปีค.ศ. 1922 จนกระทั่งระยะเวลาได้ผ่านไป 13 ปี ท่านก็เดินทางกลับยังมาตุภูมิในฐานะอาอลิมหรือ โต๊ะครูที่เต็มเปี่ยมไปด้วยวิชาการอิสลาม สังคมมุสลิมในปัตตานีในขณะนั้นก็ได้ให้ความสำคัญและเคารพนับถือ โต๊ะครูเป็นอย่างมากเช่น หัจญีอะหมัด อัลปอซันนีย์ (Ahmad Fathy, 2002 : 288-231)

หลังจากที่ท่านได้สมรสมีครอบครัวท่านก็ได้ไปอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านปอซัน ตำบลปรีเก อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ในปี ฮ.ศ. 1354 ตรงกับปี ค.ศ. 1935 หลังจากนั้นชาวบ้านปอซันก็เห็นถึงความสำคัญขอ โต๊ะครูจึงได้ช่วยกันสร้างปอเนาะขึ้นมาเพื่อให้ท่านได้เปิดทำการสอนหนังสือ ระยะเวลาผ่านไปไม่นานบรรดาคหฺกษย์ของท่านเพิ่มขึ้นตามลำดับ

ในปี ฮ.ศ. 1356 ตรงกับ ปี ค.ศ. 1937 ทำให้ปอเนาะของท่านเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายและในปี ฮ.ศ. 1359 ตรงกับ ปี ค.ศ. 1940 ได้มีการตั้งชื่อปอเนาะว่า มัดเราะซะฮ์ อัลมัศละหะฮ์ อัลอิสลามียะฮ์ ( ) ท่านได้เสียชีวิตในปี ค.ศ. 1996

หนังสือพิภยที่ท่านได้แต่งมีสองเล่มด้วยกันคือ

1- ฎะเราะริฎ อัลมัศลัก ฟิ ญะวาบิ สุอาล มายูฮาฎ อัลชะลาฎ อิลัยฮิ (

) ท่านได้แต่งหนังสือเล่มนี้แล้วเสร็จเมื่อปี ฮ.ศ.

1376 ตรงกับ ปี ค.ศ. 1956 หนังสือเล่มนี้ท่านได้เขียนเกี่ยวกับการเชือดสัตว์ในกฎหมายอิสลาม ซึ่งได้ชี้แจงถึงปัญหาว่าด้วยไก่ที่ถูกเชือดหลังจากที่ถูกกรรชนว่าเป็นที่อนุมัติรับประทานได้หรือไม่

2- เคาะลาเศาะฮ์ อัลมัรฎียะฮ์ ( ) ท่านได้แต่งหนังสือเล่มนี้

แล้วเสร็จเมื่อปี ฮ.ศ. 1389 ตรงกับปี ค.ศ. 1969 หนังสือเล่มนี้ท่านได้เขียนเพื่อชี้แจงจุดยืนของท่านในประเด็นเกี่ยวกับปัญหาการทำบุญจัดงานเลี้ยงเนื่องจากคนตาย ซึ่งท่านมีทัศนะว่าการปฏิบัติในประเด็นดังกล่าวเป็นที่อนุมัติโดยที่ท่านอ้างว่าท่านได้ยึดตามอุละมาอรุ่นก่อน และถูกคหฺกษย์ที่สืบทอดเจตนารมณ์ของท่านที่เป็นที่รู้จักก็คือ หัจญีอับดุลกอดีร วาเาะ โต๊ะครูปอเนาะสะกัม อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี และหัจญี อับดุลฮ สาระาะ โต๊ะครูปอเนาะบือแนปาแด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี (Ahmad Fathy, 2002 : 237-238)

3- **หัจญ์อับดุลลอฮฺ บิน มุหัมมัดศอลิห หรือบาบอับดุลลอฮฺบือแนกือบง** ท่านเกิดเมื่อปี ฮ.ศ. 1331 ตรงกับปี ค.ศ.1912 ที่หมู่บ้านบือแนกือบง อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ท่านได้รับการศึกษาจากผู้เป็นบิดาของท่านเอง ท่านสามารถอ่านอัลกุรอานเองได้ทั้งสามสิบ juz ในขณะที่ท่านมีอายุแค่เจ็ดขวบ เมื่อท่านเติบโตขึ้นบิดาของท่านก็ได้ส่งท่านไปศึกษาที่ปอเนาะบือมิง กับโต๊ะครูหัจญ์วันอะหมัด บินวันอิคริส หรือโต๊ะบือมิง

ต่อมาในปี ฮ.ศ. 1353 ตรงกับปี ค.ศ. 1934 ท่านก็ได้เดินทางไปศึกษาต่อ ณ นครมักกะฮฺ ท่านได้ใช้ชีวิตในการศึกษาที่มักกะฮฺเป็นระยะเวลาจนถึง 22ปี ท่านก็ตัดสินใจเดินทางกลับสู่มาตุภูมิในปี ฮ.ศ. 1375 ตรงกับปี ค.ศ.1956 ในปีเดียวกันนี้เองปอเนาะบือแนกือบงก็เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายโดยมีโต๊ะครูที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านฟิกฮ์อีกท่านหนึ่ง และท่านได้ตั้งชื่อปอเนาะนี้เป็นทางการว่า ดารุล อามาน ( ) ท่านได้เสียชีวิตเมื่อวันที่ 26 เซาวาล ฮ.ศ. 1411 ตรงกับ วันที่ 10 พฤษภาคม ค.ศ. 1991 ผลงานทางฟิกฮ์ ที่โดดเด่นของท่าน มี 2 เล่มด้วยกันคือ

1- อัลกะวาบิบ อันนัยยิริอต ฟิ รอคคิ อะฮฺลิล อัลบิควิลอะคาต (( ) ท่านได้เขียนหนังสือเล่มนี้แล้วเสร็จในปี ฮ.ศ. 1380 ตรงกับปี ค.ศ. 1960 หนังสือเล่มนี้ถือว่าท่านบาบอ อับดุลลอฮฺ บือแนกือบง เป็นผู้เปิดมิติใหม่ของการเขียนหนังสือในปัตตานี ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่าหนังสือเล่มดังกล่าวมีเนื้อหาที่แตกต่างจากหนังสือเคาะลาเศาะฮฺ อัลมัรฎียะฮฺ ของหัจญ์อะหมัด อัลปอซันนี้อย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ ท่านบาบอ อับดุลลอฮฺ บือแนกือบง ได้เขียนต่อต้านเกี่ยวกับการกระทำที่เป็นบิดอะฮฺและคูรอฟาต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการทำนุญจัดงานเลี้ยงเนื่องจากคนตายพร้อมกับมีการร่วมกันอ่านสุเราะฮฺอัลอิกลาสาให้แก่คนตายนั้นท่านมีทัศนะว่าการกระทำในเรื่องดังกล่าว นั้นเป็นบิดอะฮฺที่ต้องห้าม และถ้าหากว่าผู้ตายนั้นมีหนี้สินหรือมีทายาทที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะด้วย การเลี้ยงในลักษณะดังกล่าวถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องห้ามหรือหะรอมอย่างชัดเจน (Ahmad Fathy, 2001: 223)

ความขัดแย้งของทั้งสองทัศนะเริ่มเด่นชัดมากขึ้นหลังจากที่บาบออับดุลลอฮฺ บือแนกือบงได้แต่งหนังสือดังกล่าวในปีเดียวกันและได้มีโต๊ะครูบางคนสนับสนุนทัศนะดังกล่าวนี้เช่น

- ฮัจญ์อับดุลวะฮฺฮาบดาโต๊ะ (มุมิลำเนาอยู่ที่มาตอรูซอ อำเภอมือเมือง จังหวัดยะลา)
- หัจญ์หุสซัยน์ (มุมิลำเนาอยู่ที่ญัมบู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี)
- หัจญ์มุหัมมัด อามีน (มุมิลำเนาอยู่ที่ปูยุด อำเภอมือเมือง จังหวัดปัตตานี)

- และหัจญ์อับดุลเราะหมาน บินอับดุลละฎีฟ (ภูมิลำเนาอยู่ที่ บราโอ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี)

ในขณะที่ฝ่ายคัดค้านนำโดยหัจญ์อะหมัด อัลปอซันนีย์ หัจญ์อิคร์ิส บินหัจญ์อาลี (بابอเยะ ตุง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี) และคนอื่นๆอีกมากมายถือได้ว่าเป็นทัศนะของผู้รู้ส่วนใหญ่ ซึ่งมีทัศนะว่า การจัดเลี้ยงในลักษณะดังกล่าวนี้มิได้เป็นสิ่งที่ต้องห้ามหรือบิคอะฮ์แต่อย่างใด เพียงแต่ถ้ามีการจัดเลี้ยงที่ไม่มีการตั้งเจตนาเพื่อมอบความดีให้แก่ผู้ตายในขณะที่ศพผู้ตายยังอยู่ในบ้านนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจหรือมักรูสเท่านั้นเอง แต่อย่างไรก็ตามก็ไม่สนับสนุนให้มีการจัดงานเลี้ยงถ้าหากว่าผู้ตายมีหนี้สินหรือมีทายาทที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ทัศนะนี้สอดคล้องกับทัศนะของอุละมาอรุ่นหลังที่สังกัดมัซฮับฮาฟีอี

ความขัดแย้งครั้งนี้ถือได้ว่าไม่เคยปรากฏขึ้นมาก่อนในประวัติศาสตร์ปัตตานี ทำให้แต่ละฝ่ายต่างก็ตื่นตัวในการค้นหาหลักฐานเพื่อนำมาหักล้างกัน ในขณะที่بابอับดุลลอฮ์ บือแนกือบง อ้างหลักฐานหะดีษบทหนึ่งที่รายงาน โดยท่านญะรียร์ อิบน์ อับดุลลอฮ์ อัลบะญะลีญ์ กล่าวว่า

((

ความว่า “ พวกเราถือว่าการร่วมตัวกันบนบ้านของญาติผู้ตายและมีการเลี้ยงอาหารหลังจากที่ได้ฝังศพเรียบร้อยแล้วนั้น เป็นส่วนหนึ่งของนียาหะฮ์ ”

(Ahmad, n.d. : 6905) อัลนะวะวีกล่าวในอัลมัญมูอ์ ว่าหะดีษเศาะหีห (al-Nawawi, n.d. :5/320) อัลบานีย์กล่าวในอัลฮามอ์อัลญะนาอิชว่า เป็นหะดีษที่มีสายรายงานที่เศาะหีห (al-Albani, 1388: 167)

จากหะดีษข้างต้นตามทัศนะแรกถือว่า การรวมตัวและเลี้ยงอาหารที่บ้านคนตายเป็นนียาหะฮ์ และนียาหะฮ์นั้นเป็นสิ่งที่ต้องห้าม

ส่วนทัศนะที่สองอ้างหลักฐานจากหะดีษสองบทด้วยกันคือ หะดีษบทแรกเป็นหะดีษเดียวกันกับทัศนะแรก แต่มีการตีความที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ในประโยคสุดท้ายของหะดีษที่กล่าวว่า นั้นหมายความว่า เป็นสาเหตุหนึ่งที่สามารถทำให้เกิดนียาหะฮ์ กล่าวคือการรวมตัวและเลี้ยงอาหารที่บ้านผู้ตายนั้นบางครั้งอาจจะเป็นนียาหะฮ์ก็ได้ จึงไม่อาจถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ต้องห้ามแต่อย่างใด และถ้าหากว่าเป็นนียาหะฮ์จริงแน่นอนว่าอุละมาอ์จะต้องถือว่าหะรอมเพราะไม่มีนียาหะฮ์ที่เป็นมักรูส แต่ตามรายละเอียดในหนังสืออานะฮ์

อฎุฎอ์ลิบีน ของอัลบักรีย์ เล่ม 2 หน้า 145-146 เขียนไว้ว่า เป็นแต่สิ่งที่น่ารังเกียจหรือมักรูสเท่านั้น

สำหรับอีกหะดีษหนึ่งเป็นหะดีษที่รายงานโดยอาศิม อิบน์อุลัยบ ได้รับรายงานจากบิดาของท่านว่า

)

((

ความว่า“ มีชายชาวอันศอรคนหนึ่งได้บอกกล่าวแก่ท่านว่า พวกเราและท่านเราะฮูล ฎ ได้ออกไปส่งศพของผู้หนึ่งที่สุสาน และในตอนกลับพวกเราก็พบกับตัวแทนของหญิงชาวกรอยซุ คนหนึ่งกล่าวว่า โอ้ท่านเราะฮูลลอส สตรีนางหนึ่งเรียนเชิญท่าน และผู้ติดตามท่านไปรับประทานอาหารที่บ้านนางด้วย ท่านเราะฮูลก็ได้ตามเขาไป พวกเราก็ตามไปด้วย เมื่อถึงพวกเราก็นั่งพร้อมกับบรรดาเด็กๆ และผู้ใหญ่หลังจากนั้นก็ได้มีการนำสำหรับอาหาร ท่านเราะฮูล ฎ และเสาะหะบะฮ์ท่านอื่นๆก็เริ่มรับประทานอาหารนั้น ” (Abu Dawud, 1988 : 3332)

อัลนะวาวิกกล่าวในอัลมัญมูอ ว่าหะดีษมีสายรายงานเสาะหีห (al-Nawawi, n.d. :5/286) อัลบานีย์กล่าวในอิหฺกามุอัลญะนาอิชว่า เป็นหะดีษที่มีสายรายงานที่เสาะหีห (al-Albani, 1388 : 143-144)

เมื่อพิจารณาจากทั้งสองหะดีษนี้ ทศนะที่สองจึงมีความเห็นว่ามี ความขัดแย้งกันในขณะที่หะดีษที่สองนั้นเป็นหะดีษที่เสาะหีห และจากเนื้อหาของหะดีษที่สองนี้ก็สามารถเข้าใจได้ว่าการรวมตัวและเลี้ยงอาหารที่บ้านผู้ตายนั้นเป็นสิ่งที่กระทำได้ แต่มีเงื่อนไขว่าต้องเป็นการเลี้ยงหลังจากที่ทำการฝังศพเรียบร้อยแล้ว มิฉะนั้นแล้วก็จะกลายเป็นสิ่งที่มักรูส ถ้าหากมีการเลี้ยงอาหารในขณะที่ศพยังอยู่ในบ้าน ในขณะที่ทศนะแรก มีความเห็นว่า ทั้งสองหะดีษมิได้มีความแย้งกันเลย ทั้งนี้ก็เพราะว่าในหะดีษที่สองนั้น ได้กล่าวถึงสตรีนางหนึ่งที่เชิญท่านนบี ฎ และเสาะหะบะฮ์นั้น มิได้เป็นเครือญาติกับผู้ตาย แต่นางเป็นเพื่อนบ้านที่มีความสมัครใจที่จะเลี้ยงอาหารให้แก่แขกที่มาเยี่ยมเยียนเท่านั้นดังนั้นไม่ถือว่าเป็นนิยาหะฮ์แต่อย่างใด

2- กัซฟู อัลอัศรอร ฟิ ตะอูลีก มะนาสิก อัลอับรอร (( ) เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการประกอบพิธีหัจญ์ เริ่มตั้งแต่การเตรียมตัวการเดินทางจนถึงการไปเยี่ยมเยือนมัสยิดท่านนบี ﷺ ท่านได้เขียนหนังสือเล่มนี้แล้วเสร็จในปี ค.ศ. 1970 ตรงกับปี ฮ.ศ. 1390

4- หัจญีอับดุลกอติร บิน หัจญีวาเงาะฮฺ หรือเป็นที่รู้จักในนามอาเยาะฮฺเศร์ สะกัม ท่านเกิดในปี ค.ศ. 1921 ตรงกับปี ฮ.ศ. 1340 หนังสือที่ท่านได้แต่งขึ้นคือ จิรมิน สุลูส ฮัน (خرمين سولو هن) เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเชือดสัตว์ โดยเฉพาะสัตว์ที่ประสบอุบัติเหตุ เช่น ไก่ที่ถูกรถชนแล้วนำมาเชือดในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่นั้น ท่านมีความเห็นว่า อนุมัตให้รับประทานได้ เนื่องจากว่าถึงแม้จะไม่เชือดไก่นั้นก็จะต้องตายอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นการเชือดจึงไม่มีผลแต่อย่างใด แต่ทัศนะดังกล่าวนี้ ไปขัดแย้งกับทัศนะของหัจญี หะสัน บิน มุหัมมัดอามีน หรือหัจญีหะสัน เมาะโง (1896 -1969) ท่านเป็นโต๊ะครูอีกท่านหนึ่งที่มีความเชี่ยวชาญทางฟิกฮฺ ท่านมีความเห็นว่า ต้องพิจารณาที่ไก่ ว่าหลังจากที่ทำการเชือดแล้วยังดิ้นอีก หรือไม่ หรือ มีเลือดกระเซ็นออกมาหรือไม่ ถ้ามีลักษณะตามเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่งที่กล่าวมานี้ก็ถือว่า อนุมัตให้รับประทานได้ แต่ถ้าขาดเงื่อนไขทั้งสองนี้ก็ถือว่าไม่อนุมัตให้รับประทานได้ ท่านได้เขียนหนังสือเล่มนี้ในปี ค.ศ. 1957 ตรงกับ ปี ฮ.ศ. 1377 และท่านได้เสียชีวิตเมื่อปี ค.ศ. 1991 ตรงกับปี ฮ.ศ. 1411

5- หัจญีอิตรีส บิน หัจญีอาลี หรือบาบอ เยาะ ดุยง ท่านเกิด เมื่อปี พ.ศ. 2466 ตรงกับปี ค.ศ. 1922 และเสียชีวิต ในปี พ.ศ. 2538 ตรงกับปี ค.ศ. 1995 (อับดุลรอแม สุลหลง 2546 : 34 - 69) หนังสือที่ท่านได้เขียนขึ้นคือ นี่คือ หลายๆคำตอบที่ดีจากประเด็นปัญหาที่มาจากคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี (درفد مجلس أنام اسلام خغواد) (سوالن بیغ دا تنغ) ท่านได้รวบรวม คำตอบเกี่ยวกับประเด็นปัญหาทางฟิกฮฺที่ได้รับจากคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี โดยเฉพาะในกรณี ปัญหาการจัดงานเลี้ยงที่บ้านคนตาย ท่านได้เขียนหนังสือเล่มนี้ในปี ค.ศ. 1973 ตรงกับ ฮ.ศ. 1393

จากผลงานของโต๊ะครูที่ได้กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการศึกษาวิชาการฟิกฮฺในปัตตานี เริ่มมีการพัฒนาขึ้นอีกระดับหนึ่งกล่าวคือ เริ่มมีการเอาทัศนะของมัซฮับอื่นนอกเหนือจากมัซฮับชาฟีอีมาใช้ในสังคมปัตตานีทำให้เกิดกระแสออกมาทั้งฝ่ายที่สนับสนุนและฝ่ายที่ต่อต้าน ซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติ ของวิชาการฟิกฮฺที่เป็นศาสตร์ที่เปิดโอกาสให้มีการวินิจฉัย แสดงทัศนะและอ้างอิงถึงที่มาของหลักฐาน พร้อมกับมีการพิสูจน์ว่าหลักฐานของทัศนะใดมีน้ำหนักมากกว่ากัน หลังจากนั้นก็จะยอมรับกับทัศนะที่มีน้ำหนักมากกว่า โดยจะไม่มี การยึดติดกับทัศนะที่มีน้ำหนักอ่อนกว่า ซึ่งตรงกับคำกล่าวของท่านอิมามชาฟีอีว่า

"

"

หมายความว่า หากปรากฏว่าหะดีษมีสถานะถูกต้องแล้ว ก็จงตามหะดีษนั้นและจงรู้เถิดว่า นั่นคือ ทศนะของมัน นี่ก็อรรถาธิบายของอิมามชาฟีอีฮ์ในการยึดทศนะ ท่านจะพิจารณาที่ หลักฐานเป็นหลัก (al-Husaini, 1991:1/60)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2528 ตรงกับ ค.ศ. 1985 การศึกษาวิชาการฟิกฮ์ในปัตตานีได้ มีการตื่นตัวมากขึ้น โดยเฉพาะการยึดหลักฐานจากอัลกุรอานและสุนนะฮ์เป็นหลัก ทั้งนี้ หลังจากที่นักวิชาการอิสลามปัตตานีสามท่านได้สำเร็จการศึกษาในระดับคุณวุฒิตติจาก ประเทศซาอุดีอาระเบียในระยะเวลาที่ต่อเนื่องกัน คือ ดร. อิสมาอิล อาลี ดร. อิสมาอิล ลุฎฟี จะปะเกีย ดร. อับดุลฮาติม ไชชิง ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงชีวประวัติของแต่ละท่านพอสังเขป ตามลำดับดังนี้ คือ

1- **ดร. อิสมาอิล อาลี** ท่านเกิดเมื่อปี พ.ศ. 2493 ตรงกับ ค.ศ. 1950 ณ บ้านยะกัง อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส ท่านเริ่มการศึกษาของท่านที่โรงเรียนอัสตาดียะห์อิสลามียะห์ นราธิวาส หลังจากนั้น ท่านก็ได้ทุนการศึกษาไปศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยอิสลามมาดีนะฮ์ (Islamic University of Madinah) ประเทศซาอุดีอาระเบีย ท่านได้เลือกศึกษาต่อในสองคณะ ในเวลาเดียวกันคือ คณะนิติศาสตร์อิสลาม และคณะการเผยแผ่และหลักการศาสนา และได้ สำเร็จการศึกษาในปี พ.ศ. 2520 ตรงกับปี ค.ศ. 1977 ด้วยผลคะแนนสอบได้เกียรตินิยมอันดับ สองในคณะนิติศาสตร์อิสลาม และด้วยคะแนนดีมาก ทางมหาวิทยาลัยจึงมอบทุนการศึกษา ต่อในระดับมหาบัณฑิต และท่านก็ได้เลือกศึกษาในสาขาวิชากฎหมายอิสลาม และได้เขียน วิทยานิพนธ์เป็นภาษาอาหรับในหัวข้อ " (อัลมิลกีเยฮ์ อัลคอศเศาะฮ์) ซึ่งมี เนื้อหาเกี่ยวกับ กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในกฎหมายอิสลาม และท่านสำเร็จการศึกษาในระดับ มหาบัณฑิตในปี พ.ศ. 2524 ตรงกับปี ค.ศ. 1981 และด้วยผลคะแนนที่ดีเยี่ยมอีกครั้งหนึ่งทาง มหาวิทยาลัยจึงมอบทุนการศึกษาต่อในระดับคุณวุฒิตติ ซึ่งท่านก็ได้เลือกศึกษาต่อใน สาขาวิชาเดียวกันคือ กฎหมายอิสลาม และได้เขียนวิทยานิพนธ์ในหัวข้อ "

" (อัลหุกุก อัลมุตะอัลลิเกาะฮ์ บิ อัลตะริกะฮ์) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับภาระผูกพันของกอง มรดก และได้สำเร็จการศึกษาในระดับคุณวุฒิตติในปี พ.ศ. 2528 ตรงกับปี ค.ศ. 1985 หลังจากที่ท่านสำเร็จการศึกษาแล้วท่านก็ได้กลับมารับราชการตำแหน่งอาจารย์แผนกวิชา ปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งวิทยาลัยอิสลาม ศึกษา ก็ได้ย้ายมาเป็นอาจารย์ประจำแผนกกฎหมายอิสลาม ภาควิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัย อิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และปัจจุบันท่านก็ดำรงตำแหน่ง

และต่อมาก็ได้ย้ายมาเปิดสอนเองที่บ้านบราโอ ตำบลปยุต อำเภอเมืองจังหวัดปัตตานี และได้กลายสภาพมาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในเวลาต่อมา โดยตั้งชื่อว่า โรงเรียนบารุงอิสลาม หรือ ( ) ท่านได้รับการเลี้ยงดูและได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้จากผู้เป็นบิดา จนกระทั่งสามารถแต่งหนังสือชีวประวัติของท่านปี ๕ เป็นภาษามลายู ในขณะที่ท่านมีอายุแค่ 14 ปี ด้วยความเป็นเด็กที่เก่งและฉลาดท่านจึงได้รับทุนการศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี ณ มหาวิทยาลัยอิสลามมาดีนะฮ์ (Islamic University of Madinah) ประเทศซาอุดีอาระเบีย ในปี พ.ศ.2515 ตรงกับปี ค.ศ. 1972 และท่านได้เลือกเข้าศึกษาในคณะกรรมการเผยแพร่ และหลักการศาสนา และได้สำเร็จการศึกษาในปี พ.ศ. 2519 ตรงกับปี ค.ศ.1976 และด้วยผลคะแนนยอดเยี่ยมทำให้ท่านได้รับทุนการศึกษาต่อในระดับมหาบัณฑิตที่มหาวิทยาลัยอิมามมูฮัมหมัด อิบน์ สะอูด อัลอิสลามียะฮ์ (Islamic University of Imam Muhammad ibn Saud) ณ กรุงริยาด ประเทศซาอุดีอาระเบีย และท่านก็เลือกศึกษาในคณะนิติศาสตร์อิสลาม (ชะรีอะฮ์) สาขากฎหมายเปรียบเทียบ และท่านได้เขียนวิทยานิพนธ์เป็นภาษาอาหรับในหัวข้อเรื่อง "

" (อิกติลาฟุ อัดคารอยน์ วะอะชะชะรุสุ ฟิ อะหุกาม อัลญะนาอียะฮ์)ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับความแตกต่างของการบังคับใช้บทบัญญัติของการลงโทษในคดีอาญาในประเทศที่เป็นมุสลิมและไม่เป็นมุสลิม และได้สำเร็จการศึกษาในระดับมหาบัณฑิตในปี พ.ศ. 2524 ตรงกับปีค.ศ. 1981 หลังจากนั้นท่านก็ได้ศึกษาต่อในระดับดุษฎีบัณฑิตอย่างต่อเนื่องที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้เช่นกัน ท่านได้เขียนวิทยานิพนธ์ในหัวข้อ

"

"

(อิกติลาฟุ อัดคารอยน์ วะอะชะชะรุสุ ฟิ อะหุกาม อัลมุอามะลาต วัลมุนากะหาต) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายครอบครัวอิสลามและกฎหมายที่เกี่ยวกับการทำนิติกรรมต่างๆ และท่านได้สำเร็จการศึกษาในปี พ.ศ.2529 ตรงกับปี ค.ศ. 1986 ด้วยผลคะแนนเกียรตินิยมอันดับหนึ่ง ต่อมาหลังจากที่ท่านได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิต ท่านก็กลับมารับใช้สังคมในภูมิภาคสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และนับว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ในแวดวงวิชาการอิสลามที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน คือท่านได้ผลิตผลงานทางวิชาการมากมาย โดยเฉพาะทางด้านฟิกฮ์ ซึ่งเป็นฟิกฮ์ที่มีการพัฒนาขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง จากตอนต้นของยุคนี้กล่าวคือ ท่านได้เปิดโลกทัศน์ในการศึกษาฟิกฮ์ให้กว้างขวางขึ้นและยึดหลักฐานที่มีน้ำหนักหรือที่เข้มแข็งเป็นหลักซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของอิมามอัชชาฟีอีย์ (สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 25/1/2552/2009)

ผลงานทางฟิกฮ์ของท่านมีดังต่อไปนี้คือ

1- ริสาละฮ์ อิดิลฟิฏรี วัล อฎุฮา "

" เป็นหนังสือที่

เขียน โดยใช้ภาษามลายู ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับลักษณะของการเฉลิมฉลองของวันอิดิลฟิฏรี

และอิดิลอฎุฮา เริ่มตั้งแต่การกล่าวสรรเสริญต่อพระผู้เป็นเจ้า การเตรียมตัวเพื่อทำการละหมาด อิดจนถึงเสร็จสิ้นการละหมาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานที่ละหมาดท่านได้เขียนเชิญชวนให้มีการละหมาดอิดทั้งสองในสนาม จากเดิมที่เคยมีการละหมาดในมัสยิด โดยที่ท่านอ้างว่าการละหมาดอิดทั้งสองในสนาม นั้นมีหลักฐานที่เข้มแข็งกว่า เป็นแบบอย่างจากท่านนบีﷺ และเป็นทัศนะของอุละมาอฺ ส่วนใหญ่คือ มัชฮับหะนะฟียะ มาลิกีย์ หัมบะลีย์ และ อัชชาฟีอีย์ บางส่วน การละหมาดอิดในลักษณะนี้ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ปัตตานี ท่านได้เขียนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2533 ตรงกับปี ค.ศ.1990

2-ริสาละฮุ กียามู อัลลัลยัล " " เป็นหนังสือที่เขียนโดยใช้ภาษามลายู ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับรูปแบบของการละหมาดในเวลากลางคืนหรือตะอัจญุด ท่านได้เขียนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2533 ตรงกับปี ค.ศ.1990 เช่นกัน

3- ฟินคูมัน เอียะติกาฟ สะปูลูฮุ อาคิรเราะมะฎอน)
(เป็นหนังสือที่เขียนโดยใช้ภาษามลายู ซึ่งเป็นคู่มือของการอิยุดิกะฟ ในสิบวันสุดท้ายของเดือนเราะมะฎอน ท่านได้เขียนแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2533 ตรงกับปี ค.ศ.1990 เช่นกัน

4-ฮิดูฟกันสุนนะฮุ อิสติสกออ ( ) เป็นหนังสือที่เขียนโดยใช้ภาษามลายู ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการขอฝน ความหมายของคำว่า อิสติสกออ หลักฐาน วิธีขอฝน การละหมาดขอฝน การเตรียมการเพื่อทำการละหมาดขอฝน การออกไปละหมาดขอฝน วิธีละหมาดขอฝน วิธีขอดูอาในการขอฝน เป็นต้นท่านได้เขียนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2537 ตรงกับปี ฮ.ศ.1415 (ค.ศ. 1984)

5- อิดิลอฎุฮา มือนูรูดฮารีอะเราะพะฮุ อาดาละฮุ ชะรีอะฮุ อัลลอฮุ ยังมีมบา วา กือสาตุวันอุมะฮุ ( ) เป็นหนังสือที่เขียนโดยใช้ภาษามลายู ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับ ความหมายของวันอะเราะพะฮุ ความหมายของวันอิดิลอฎุฮา การกำหนดวันอะเราะพะฮุและวันอิดิลอฎุฮา ความประเสริฐของวันอะเราะพะฮุและวันอิดิลอฎุฮา ทัศนะของอุละมาอฺในการกำหนดวันอิดิลอฎุฮา เป็นต้น ท่านได้เขียนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2551 ตรงกับปี ฮ.ศ. 1429 (ค.ศ.2008) (สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 25/1/2552/2009)

3- ดร. अबดุลฮาติม ไชชิง ท่านเกิดเมื่อปี พ.ศ. 2490 ณ ตำบลบันนังสาเรง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ท่านได้สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี สาขาวิชากฎหมายอิสลาม คณะนิติศาสตร์อิสลาม มหาวิทยาลัยอิสลามมาดีนะฮุ (Islamic Univesity of Madinah) ประเทศซาอุดีอาระเบีย ในปี พ.ศ. 2520 ตรงกับปี ค.ศ. 1978 และต่อมาในปี พ.ศ.2525 ตรงกับปี ค.ศ. 1983 ท่านได้สำเร็จการศึกษาในระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายอิสลาม

มหาวิทยาลัยอุมมุลกูรอ (Ummul Qura Univeity) ณ นครมักกะฮ์ประเทศซาอุดีอาหรับเบีย
 และได้เขียนวิทยานิพนธ์ในหัวข้อ " " (อะหุกามุ อัลมูรตัด) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับ
 บทบัญญัติต่างๆของผู้ที่เปลี่ยนศาสนา หลังจากนั้นท่านก็ได้รับทุนการศึกษาต่อในระดับดุขฎี
 บัณฑิต ที่มหาวิทยาลัยเดียวกัน และได้สำเร็จการศึกษาในปี พ.ศ. 2530 ตรงกับปี ค.ศ. 1987 โดย
 ท่านได้เขียนวิทยานิพนธ์ในหัวข้อ " " (ตะหุกิก
 กิตาบ อัคดียาด มิน อัลหาวี อัลกะบิร) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ตำราอัลหาวี อัลกะบิร
 ในบทที่ว่าด้วยบทบัญญัติของการจ่ายค่าสินไหมทดแทน หลังจากที่ท่านได้สำเร็จการศึกษา
 แล้ว ท่านก็ได้กลับมารับใช้สังคมที่บ้านเกิดของท่าน และในปี พ.ศ. 2532 ตรงกับปี ค.ศ. 1989
 ท่านก็ได้เขียนหนังสือ ชื่อว่า " " (ริสาละฮุ อัลหิญาบ) หนังสือเล่มนี้ท่านเขียนเป็น
 ภาษามลายู ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับบทบัญญัติการคลุมศีรษะของสตรีมุสลิมีมะฮุ ปัจจุบันท่านดำรง
 ตำแหน่งคณบดีคณะอิสลามศึกษามหาวิทยาลัยอิสลามยะลา (สัมภาษณ์ เมื่อวันที่
 25/1/2552/2009)

Prince of Songkla University
 Pattani Campus